

De volmaakte princelyke hoof-smidt, paerde-kooper en stal-meester : leerrende hoe men de fraayheid, deugden, gebreken en ondeugden ... zal leeren kennen ... en wat middelen men moet aanwenden, om de ziekten, qualen en gebreken der paarden weg te neemen ... : ten dienste van de liefhebbers van het paarde-ryden, en de hard-dravery

<https://hdl.handle.net/1874/31048>

M. a. D. S.

VOLMAAKTE
 PRINCELYKE
HOEF-SMIDT,
 PAERDE-KOOPER
 EN
STAL-MEESTER.

LEERREND E

Hoe men de Fraayheid, Deugden, Gebreken en
 Ondeugden, in 't Algemeen, grondig zal
 leeren kennen: Wat omtrent de Fraaiheid,
 Deugden en Gebreken van een Paard,
 in 't byzonder staat aan te merken.
 Van de wyze hoe men een Paard
 moet behandelen; en wat middelen
 men moet aanwenden, om de
 ziekten qualen en gebreken
 der Paarden weg te neemen
 en te geneezen.

Ten dienste van de Liefhebbers van het
P A A R D E - R Y D E N,
 EN D E
H A R D - D R A V E R Y.

Uitgegeven

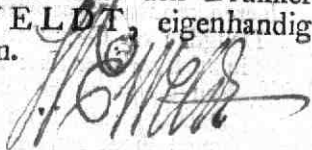
Volgens het Handschrift

V A N

Een Ervaren Liefhebber.

Te **A M S T E R D A M,**
 By **S T E V E N V A N E S V E L D T,**
 in de Beurssteeg by den Dam, 1750.

Geen exemplaren kent den Uitgever voor
de zyne, dan die door den Drukker
S. VAN ESVELDT, eigenhandig
ondertekent zyn.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'S. van Esveldt', written in a cursive style with a long horizontal flourish extending to the right.

VOORREEDEN.

 At een Paard, het schoonste en Edelste Dier onder de Beesten is, dienende zoo wel tot nut als vermaak van het Menschelyk geslagt, zal geen Kender of Liefhebber ontkennen: Ook leerd de ondervinding genoeg, hoe veel Liefde, Edelmoedige en wel opgevoede Menschen voor Paarden hebben, zoo dat men met recht zoude kunnen staande houden, dat 'er geen algemeender Liefhebbery, dan die der Paarden, in de Waereld bekend was.

Niet tegenstaande dat dit gezegde onfeilbaar is, zo is het al zo zeker, dat geen Negotie, als die der Paarden, grooter bedrog onderworpen is, en dat in geen Koopmanschap grooter onkunde heerscht, dan in deeze.

Om dierhalven de Fraayheid, Deugden, gebreken en Ondeugden der Paarden, zo in 't algemeen als in 't byzonder, grondig te leeren kennen: Over de Fraayheid, Deugden en Gebreken van yder deel in 't byzonder wel te kunnen oordeelen: Als een goed Kender van Paarden te ordonneeren op wat wyze men de Paarden zal hebben te behandelen; En wat middelen men in 't werk zal

V O O R R E E D E N .

zal stellen om de ziekten , quaalen en gebreken der Paarden weg te neemen en te geneezen , 't geen yder recht geaard Liefhebber , Hoef-Smidt , Paarde-Kooper of Stal-Meeſter volkomendienden te weten , zo is dit kortbondige dog doorwrocht Werkje , ten hunnen dienſte opgeſteld , als zynde de vrucht van een grondige kenniſſe en langduurige ondervinding.

Men kan niet ontkennen , dat 'er reets eenige Tractaatjes , in verſcheide Taalen , over deeze gewigtige ſtoffe , zyn uitgekomen ; dog in yder op zich zelve word niet alles gevonden , zo dat een Liefhebber , om die naam te verdienen gencodzaakt is , alle die Werken met aandagt te doorblaaderen : Nu is het ook waar , dat een ygelyk alle die Taalen niet verſtaat , nog tyd heeft om zo veele Tractaaten te beſtudeeren ; ook zyn alle de daar in opgegevene zaaken , voornamelyk de Remedien niet van een zelve waarde , en zommige meer ſchadelyk dan nuttig , zo dat Menſchen , van geen groote onderving , na het doen van veel moeiten , en het Leezen van zo veele Boeken , dan nog , by voorkomende toevallen , verlegen ſtaan wat daar in te doen , dewyl den eenen Autheur

van

V O O R R E E D E N .

van dit, en de andere van dat Concept is.

Om alle deeze zwaarigheden weg te neemen, zoo heeft deeze Autheur de moeiten genomen, om alles te Leezen wat hier over geschreven is; en daar mede niet te vreedten zynde, zoo heeft hy niets als zeker en onfeilbaar ter needer gesteld, dan het geen hy, na veelvuldige proefneemingen en de Ondervinding, (de waare toetssteen van Waarheid of Valschheid in diergelyke zaaken) goed en onfeilbaar bevonden heeft.

Veele zullen mogelyk hier tegens inbrengen, dat deeze stoffe te ryk is, om in zulk een klein Werkje, bevat te kunnen worden. Deze tegenwerping zoude waarlyk van gewigt zyn, indien wy stout genoeg waaren van voor te geeven, dat dit kleine Tractaatje in zig bevatte, alles wat over deeze stoffe kan gezegt worden, daar wy in tegendeel erkennen, dat men alleen het nodigste hier in vind, zo dat dit Werkje op zig zelve alleen bequaam is om iemant een genoegzaame kennisse van deeze zaaken te geeven.

Het is teffens Waarheid, dat dit klein Werkje geenzints alle de geheimen en fraaye aanmerkingen konde bevatten,

V O O R R E E D E N .

die dit Hand-Schrift ons opgeeft; en dat, de zelve te blyven missen, een groot verlies voor de Liefhebbers der Paarden zoude zyn; waarom onzen yver, om yder een nut en vermaak toe te brengen, onsligtelyk zoude kunnen doen besluyten om het overige, in een vervolg, ter zyner tyd, aan de Waereld meede te deelen; en schoon de Boekverkooper zig daar toe niet durft verpligten, zo zal de bezitter van dit Handschrift, daar toe met vermaak bereid zyn, en aangespoord worden, indien dit Tractaatje de Eere heeft van de goedkeuring der braave Liefhebbers en Kenders te voldoen, dewyl de overeenkomst van Liefhebbery, hem de uiterste Eerbied en liefde voor die lieden inboezemd.

Ontfangt dan, Ge-Eerde Leezer, dit kortbondige en nuttig Werkje, 't geen ten uwen dienste en nutte met veel moeiten is opgesteld; en zyt verzeekerd dat uw vermaak en voldoening ons grootste oogwit in deezen geweest is; en wy hebben Reedenen van te hoopen, dat wy door uwe goedgunstigheid, ons oogmerk zullen bereiken.

KORTEN INHOUDT
DER
HOOFD-STUKKEN.

INLEIDING, *Behelzende eene beknopte
Verdeeling van deeze Stoffen.* Pag. 1

I. HOOFDSTUK, Van de Fraayheid en
Deugd van een Paard in 't al-
gemeen. Pag. 2

Van den Hals, Hoofd en deelen in 't gemeen. 2

*Waar in de Schoonheid en Deugd van een Paard
bestaat.* 3

*Van de zoorten der Paarden ten aanzien van het
gebruik.* 3

Van een schoon Paard. 4

*Hoe men weet kan dat een Paard die hoedanig-
heden en volmaaktheden bezit.* 5

Van een Werk-Paard. 6

Van een Koets-Paard. 7

Van een Chaise-Paard. 7

KORTEN INHOUDT

II. HOOFDSTUK, Van de Gebreken, Ziektens en quaalen in 't ge- meen. Pag. 8

<i>Van het gezigt in 't gemeen, en de Maanziekte in 't byzonder.</i>	8
<i>Aangaande den tyd van 't Jaar wanneer men een Paard zal koopen.</i>	9
<i>Hoe 't gezigt van een Paard na behooren te Examineeren.</i>	9
<i>Hoe de oorzaaken en beginzelen der blindheid te kennen.</i>	10
<i>Van de Veulens en Jonge Paarden.</i>	11
<i>Van de Droes of Troes.</i>	12
<i>Van de Spatten.</i>	13
<i>Van de Steengallen.</i>	13
<i>Van de Varent.</i>	13
<i>Van de Kreupelheid in de Borst.</i>	14
<i>Van de Drukking.</i>	14
<i>Van de Kramp in de Beenen.</i>	14
<i>Van het Optrekken en Krimpen der Senurwen en Peezen.</i>	14
<i>Van de Schybakken of Dikke-bakken.</i>	14
<i>Van de Dolle-Kollen.</i>	14
<i>Van de Koude-Pis.</i>	15
<i>Van de Mok.</i>	15
<i>Van de Vyver.</i>	15
<i>Van de Pleuris.</i>	15
<i>Van de Pyn in de Buyk.</i>	15
<i>Van de Wormen.</i>	15
<i>Van de Vervangendheid.</i>	15
<i>Van de Dampigheid.</i>	16
<i>Van</i>	<i>16</i>

DER HOOFD-STUKKEN.

<i>Van de Hoest.</i>	16
<i>Van het Schurft.</i>	16
<i>Van het Longe vuur.</i>	16
<i>Van de valsche Quartieren.</i>	16
<i>Van de Overhoef.</i>	16
<i>Van de Breuk.</i>	16
<i>Van de Drooge-Hoest of Drooge-Longe.</i>	16
<i>Van de Klem.</i>	17

III. HOOFDSTUK, Van de Fraayheid, Deugd en Gebreken, van yder Deel in 't byzonder. Pag. 17

<i>Van het Hoofd.</i>	17
<i>Van de Ooren.</i>	18
<i>Van de Neusgaten.</i>	18
<i>Van het Voorhoofd.</i>	18
<i>Van de Oogen.</i>	18
<i>Van de Bek of Mond.</i>	18
<i>Van de Hals.</i>	19
<i>Van de Borst.</i>	19
<i>Van de Schouwders.</i>	19
<i>Van de Lendenen.</i>	19
<i>Van de Zyden.</i>	20
<i>Van de Buyk.</i>	20
<i>Van het Kruys.</i>	20
<i>Van de Staart.</i>	20
<i>Van de Voor-pooten.</i>	20
<i>Van de Achterste Pooten.</i>	21
<i>Van de Eigenschappen, Deugdën en Gebreken der Paarden die men gedeeltelyk uit de kleur van het Hayr kennen kan.</i>	21

KORTEN INHOUDT

<i>Van een Kastanje bruyne Vos, of Rosagtig Paard dat wat na den Roode trekt.</i>	21
<i>Van een Rosachtig Paard.</i>	21
<i>Van een ligt Ros Paard.</i>	22
<i>Van een Ros Paard of ordinaire Vosch.</i>	22
<i>Van een bleeke of (Zweet-Vosch)</i>	22
<i>Van een donker Ros-paard.</i>	22
<i>Van Auber of kleur van de Bloeifem der Persicken.</i>	22
<i>Van Kastanje-Bruyn.</i>	22
<i>Van ligt Kastanje-Bruyn.</i>	22
<i>Van Goud-geel Kastanje-Bruyn.</i>	23
<i>Van Donker Kastanje-Bruyn.</i>	23
<i>Van Witte Paarden.</i>	23
<i>Van Bruyn Gryns met wit gespikkeld.</i>	23
<i>Van Gryns met zwarte vlakken.</i>	23
<i>Van Gryns met wit gewolkt.</i>	23
<i>Van Zilver-Gryns.</i>	23
<i>Van Ligt-Gryns met wit gewolkt.</i>	23
<i>Van Vuyl-Gryns, of Gryns met zwart doormengt.</i>	23
<i>Van Bruyn-Gryns.</i>	23
<i>Van Rood-Gryns.</i>	23
<i>Van Isabelle-Verwige Paarden.</i>	24
<i>Van Wolfs-Hayr.</i>	24
<i>Van Git Zwart.</i>	24
<i>Van Vuyl of Vaal-Zwart.</i>	24
<i>Van Zwart-Pooten.</i>	24
<i>Van Kastanje Bruyne-Pooten.</i>	24
<i>Van Rosagtige Pooten.</i>	24
<i>Van Porcelyn-Verwige Paarden.</i>	24
<i>Van Moor-Koppen.</i>	25
<i>Van Zwart of Bruyn-Gevlakt.</i>	25
<i>Van Muys-Kleur.</i>	25
<i>Van Tyger-Paarden.</i>	25
<i>Van</i>	25

DER HOOFD-STUKKEN.

<i>Van den Ouderdom der Paarden , hoe die te kennen.</i>	25
<i>Bedrog omtrent de Veulens.</i>	27
<i>Nog een Bedrog.</i>	27
<i>Nog een ander Bedrog ontdekt.</i>	27
<i>Van Paarden van het vyfde tot het zesde jaar oud.</i>	28
<i>Van het zesde tot het zevende jaar oud.</i>	28
<i>Van de tekenen om de Ouderdom van een Paard boven het achtste jaar te kennen.</i>	29
<i>Van de Loopjes en 't Bedrog der Paarde-Kopers.</i>	29

IV. HOOFDSTUK, Van de Wyze, hoe men een Paard moet be- handelen. Pag. 31

<i>Hoe oud een Paard moet zyn om groote Fatiguen uit te staan.</i>	31
<i>Van 't Bedrog in de Veulens gepleegt.</i>	31
<i>Van de Opvoeding van een Jong-Paard.</i>	32
<i>Van het verzuym der Stal-Knegts.</i>	32
<i>Van het dagelyks Examineeren des morgens der Pooten en Hoeven.</i>	33
<i>Van de Zadels, Tuygen, Breidels, Hoofftellen.</i>	33
<i>Van 't schoonhouden der Stallen.</i>	33
<i>Van de Mist en het Oude Stroo.</i>	33
<i>Van het Roskammen.</i>	34
<i>Van het Afveegen en Schoonmaken der Paarden.</i>	34
<i>Van het kammen der Maanen en Staart-Hayr.</i>	34
<i>Van het Drenken der Paarden, en verscheide soorten van Water.</i>	34
<i>Van het Voederen der Paarden, en van de Haver.</i>	36
<i>Van</i>	

KORTEN INHOUDT

<i>Van de voorzorge die men by het Inspannen der Paarden moet gebruyken.</i>	37
<i>Van 't Ryden van 't Stal af en na de Stal toe.</i>	37
<i>Van 't behandelen der Paarden die sterk bezweet zyn.</i>	37
<i>Van 't afwryven der Pooten, en Precautiendiemen daar toe moet gebruyken,</i>	39
<i>Van 't gebruyk van versch Stroo.</i>	40
<i>Van de Eigenschappen van versch Stroo.</i>	40
<i>Van het Examineeren van een Paard als het des avonds op Stal komt.</i>	41
<i>Van Precautien op de Reize te gebruyken.</i>	42
<i>Van het Voederen der Paarden onder weg.</i>	42
<i>Van het Drinken onder weg.</i>	43
<i>Van de Eigenschappen van byzondere soorten van Stroo.</i>	43
<i>Van het Tarwe-Stroo.</i>	43
<i>Van het Garste-Stroo,</i>	44
<i>Van het Haver-Stroo.</i>	44
<i>Van het Teeken dat een Paard niet gezond is.</i>	44

DER HOOFD-STUKKEN.

V. HOOFD-STUK, Van de Middelen om de Ziektens, Qualen en Gebre- ken der Paarden weg te neemen en te geneezen. Pag. 45

<i>Van de Oogquaalen en Geneezing.</i>	45
<i>Van de Cicatricen en hoe die te geneezen.</i>	45
<i>Van de Vliezen en Gezwellen in de Oogleden.</i>	46
<i>Van de Roode Bloedvlakken in de Oogen.</i>	46
<i>Van de Gequetste Oogen.</i>	47
<i>Van de Maan-Oogen hoe te geneezen.</i>	47
<i>Van de Gezwellen, hoe dezelve weg te neemen.</i>	48
<i>Van vergiftig Kruid door een Paard gegeeten, wat dan aanstonds te doen.</i>	48
<i>De Liezen van een Paard gequetst zynde hoe te geneezen.</i>	49
<i>De Wonden door het sryken der Paarden veroorzaakt, hoe te helpen.</i>	49
<i>Wonderbaare Balsam voor alle Wonden en het branden, zo van Paarden als Menschen, hoe te maken.</i>	50
<i>Gezwellen aan de Borst der Paarden tegen het Hart hoe weg te neemen.</i>	51
<i>Gezwolle Klieren, hoe te geneezen.</i>	51
<i>De Puysten op de Tong hoe weg te neemen.</i>	54
<i>De Quetsuren van de Rug en Rugge-graad, hoe te geneezen.</i>	54
<i>De Quetsuren in de Borst, hoe te behandelen.</i>	54
<i>Groote Gat en Quetsuren in de Buyk, hoe te geneezen.</i>	54
<i>De Wonden aan de Knien en Pooten, wat middelen daar toe te gebruiken.</i>	55
	De

KORTEN INHOUDT

De ligte Quetsuren, en als door Distelen en Doornen veroorzaakt zyn, hoe spoedig te geneezen.	55
Verscheide soorten van Uitmuntende Zalve, hoe die gemakkelijk te bereiden.	56
Remedien die de voornaamste Paarde-Meesters in Italen, Spanje en Duitsland gebruyken.	56
Hoe een Pees of Zenuw die bynaa afgesneden is te geneezen.	57
Remedie voor het Zenuw-Water,	57
Voor gekneusde Zenuwen.	57
De Kreupelheid hoe te behandelen.	58
Gezwolle Knien te geneezen.	59
Voor het myden der Paarden.	59
Schoone Pap van Moeskruyden hoe te bereiden.	59
Een vernageld Paard, hoedanig men daar omtrent behoorden te handelen.	60
De Kanker hoe te geneezen.	61
Gezwollen aan de Pooten hoe best weg te neemen.	61
Wat te doen zo een Paard een zwaare Val gedaan heeft.	63
Als een Paard senynige Onkruiden gegeten heeft.	64
Bloedvinnen der Paarden hoe te geneezen.	64
Kolyk en Pyn in de Buyk hoe te behandelen.	65
Heerlyk Klysteer voor die quaalen.	67
Remedien voor gezwolle Beenen.	68
Quetzingen door de Zadels of Tuygen veroorzaakt, hoe te verhelpen.	69
Zwellingen aan de beide zyden van de Buyk hoe te geneezen.	69
Remedien tegen de Klooven.	70
Precautien op weg te gebruyken.	71
Van het jeuken der Beenen.	80
Het versluyken of verrukken der Zenuwen hoe best te geneezen.	80
	Re-

DER HOOFDSTUKKEN.

<i>Remedie voor de Pisloop.</i>	81
<i>Remedien voor de pyn in de Dijen.</i>	82
<i>Hulpmiddel voor de uitslag der Paarden.</i>	82
<i>Bereiding en gebruyk van de Foie d'Antimoine, of het Heerlyk en algemeene Arcanum ofte Hulpmid- del der Paarden, en hoe dezelve daar door te doen groeijen en vet te maaken.</i>	84
<i>Van de Dragten der Paarden en hoe daar omtrent te handelen.</i>	92
<i>Van de Vaarnen of Faarnen, hoe die te behandelen en te geneezen.</i>	92
<i>Van de Koprts, hoe die grondig te kennen en te ge- neezen.</i>	95
<i>Hoe een Paard met effect te Klysseren.</i>	97
<i>Hoe de verrukte Zenuwen te geneezen.</i>	98
<i>Van het gebruyk van violente Middelen.</i>	98
<i>Van de Verkoudheid en Hoest der Paarden.</i>	103
<i>Van de Blindheid.</i>	105
<i>Remedien voor allerhande Oog-quaalen.</i>	107
<i>Van het Aderlaaten der Paarden.</i>	107
<i>Van de Remedien in 't algemeen.</i>	109
<i>Hoe best de Paarden te Purgeeren, en wat men daar omtrent moet waarneemen.</i>	110

G E W I G T
D E R
G E N E E S - M I D D E L E N .

3 <i>Scrupels is</i>	1 <i>Dragma.</i>
8 <i>Dragmaas maakt</i>	1 <i>Once.</i>
8 <i>Oncen maaken</i>	$\frac{1}{2}$ <i>Pond of 1 Mark.</i>
2 <i>Marken is</i>	1 <i>Pond.</i>

DE
VOLMAAKTE
PRINCELYKE
HOEF-SMIDT,
PAERDE-KOOPER
EN
STAL-MEESTER.

INLEIDING.

Om niet alleen een grondige kennisse van deeze nuttige kunst te verkrygen, maar teffens door derzelver gebruik en oeffening voordeel te doen, moet men vyf zaaken grondig kennen: 1. De fraayheid en deugden van een Paard in 't algemeen. 2. De gebreken en ondeugden in 't gemeen. 3. De fraayheid, deugden en gebreken van yder deel in 't byzonder. 4. De wyze hoe men een Paard moet behandelen. 5. De Middelen om de ziekten, quaalen en gebreken der Paarden weg te neemen, en te genezen.

Die deeze vyf zaaken grondig kend, is een recht kender van Paarden; en niemant anders verdiendt dien Eernaam: Want deeze vyf zaaken zyn zo naauw met den anderen verknogt, dat men geen van die kan ontbeeren: Waarom alle de Boeken, die tot nog toe, over deeze stoffe geschreven zyn, gebrekkig, zo niet nutteloos mogen genaamd worden, als handelende, de eene van dit, en den andere van dat gedeelte, in't byzonder, en in't afgetrokkene, daar het een zonder verband met, of betrekking tot het andere niet recht te kennen is.

Om deeze Reeden beginnen wy het

EERSTE HOOFD-STUK.

Van de Fraayheid en Deugden van een Paard in 't algemeen.

En fraay Paard moet een schoone hals hebben, 't geen het zelve veel cieraad byzet: Een welgemaakt Hoofd, en Voorhoofd: schoone Oogen, een goede Mond; schouders borst en Lendenen: Een welgeproportioneerde Buyk; welgestelde zydelyke deelen van den ondersten buyk: Een schoon kruys en staart: Fraaye Pooten, en goede Voeten.

Een Paard word met recht de Eernaam van
schoon

ſchoon en deugdzaam gegeven; wanneer het deeze eigenschappen bezit:

Dat is, als het een zogenaamde Zwaane hals, een geen te groot Hoofd, heldre en levendige Oogen, een friiſſche Mond, breede borſt en ſchouders, ſterke Lendenen, een ronde ſtaande buyk, de zydelyke deelen van den onderſten buyk wel gevuld, Het Kruys breed en Rond, Een ſterke ſtaart, Pooten en Voeten zonder gebreken heeft.

Om wel over de ſchoonheid van een Paard te oordeelen, moet men onderscheid maaken tot welk gebruik het zelve gedeſtineerd word.

Aldus heeft men *Rypaarden*, *Chaiſepaarden*, *Koetspaarden*, en *Werkpaarden*; zo zou een goed *Rypaard* geen fraay of goed *Koets-paard* nog *Werk-paard* zyn: En een *Werk-paard* is nooit goed tot een *Rypaard*: Een *Chaiſepaard* kan geen goed *Koetspaard* zyn, maar wel tot een *Werk-paard*, en zommige van dien tot een *Rypaard* gebruikt worden: Ook zoude men van eenige *Rypaarden*, goede *Chaiſe-paarden* kunnen maaken. De reeden daar van is klaar en eenvoudig: want een *Rypaard* moet fyn en ſchoon zyn: Een *Chaiſe-paard* behoord wel fyn, dog robuſter, ſterk en ſchoon te weezen: Een *Koets-paard* moet nog zwaarder, ſterker, dog egter ſchoon, fyn en vuyrig zyn: Maar een *Werk-paard* kan volſtaan als het ſterk en zonder groove gebreken is, al is het niet fyn, nog dat het niet ſchoon en fraay kan genaamt worden.

Aan de kenniſſe, tot welk gebruik een Paard beſt bequaam is, zeer veel gelegen zynde, zo zullen wy de voornaamſte tekens, waar op men

4 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

in deezen agt moet geeven, alhier kortelyk voorstellen.

Een schoon Paard moet een fyne hals hebben die regt tusschen de schouders opgaat: Een klein hoofd niet vleesig, maar waarin men de Aderen onder het vel klaar zien kan: Fyne kleine gezoomde Ooren: Het Hayr op 't Voorhoofd, of de Toupet, als meede van de Maanen fyn, lang, dog niet te dik: De Maanen moeten in lengte ten minsten tot aan de schoft ryken: De onderste kakebenen mogen nog te gesloten, nog al te zeer van malkanderen verwyderd zyn, om zyn Hoofd wel te kunnen dragen, dat het zelve waterpas staat van de Toupet tusschen de Ooren af tot het uiterste van de Neus toe, wanneer men te Paard zit: De borst moet niet te breed, nog te smal, nog te vleesig zyn, om niet zwaarmoedig van vooren te weezen: Magere schouders, (die men gemeenlyk Haaze-schouders gewoon is te noemen,) geproportioneerd na de borst, om gemakkelyk en ligt te galoppeeren: De Pypen van de beenen of de Pooten sterk, Nerveus en plat maar niet rond, vooral de Pypen: De knien sterk in de gewrigten, maar van vooren plat, dog niet vleesig; om die gemakkelyker te kunnen buygen, en de Pooten, in het loopen wel gepast, dog niet te hoog op te lighen; het onderste gedeelte van de Pooten, van de knien tot de kooten, plat, met een soort van leedig tusschen de Zenuwen; en het onderste been van de Poot niet te zeer met hayr bezet: De kooten moeten geproportioneerd zyn met de knien, maar sterk van gewrigten, plat;
en

en het gedeelte tusschen de koot, en de kroon van de Hoef moet niet te laag nog te kort zyn, om dezelve, in het loopen gemakkelyk te kunnen buygen: Men moet wel gadeslaan of de Hoeven goed zyn en na beneden rond afloopen; en of de Hoef van binnen hol is, en het Paard niet volvoetig is: Het kruys moet rond zyn: Het gat of de billen gedrongen: De achter-schinkels breed, plat, in 't midden wel gescheiden; onder de schinkels met sterke Zenuwen voorzien, die wel van het been afgezonderd zyn; als mede op dezelve wyze onder aan de achterste pooten: De staart regt, sterk, &c.

Een Paard, bezittende deeze volmaaktheden is niet alleen schoon, maar goed tot alle gebruiken, en zonder natuurlyk gebrek; want alle natuurlyke gebreken, zyn veel moeilijker als de toevallige te helpen.

Om te weten of een Paard de gezegde hoedanigheden bezit zo moet men, een stal Knegt daar op gezeten zynde, hem doen marcheeren; en dan wel toezien of het Paard in zyn gang moedig en bevallig is; hy moet stout maar niet woedende zyn; of hy schoone Oogen heeft die niet te verre uit het hoofd puilen, hebbende het gezicht stout maar zagt; of hy zyne Ooren styl draagt; of hy met het gebit speeld, en het zelve schynd te willen opeeten, waar door aan beide zyde van de bek een wit schuym te voorschyn komt; of de Neusgaten wyd en van binnen rood zyn, of hy van tyd tot tyd rinnikt en als nieft, ten teeken dat hy van binnen gezond is, en een goede Adem heeft; of hy luchtig, dog teffens vast in zyn gang is; en of de beweging

6 De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,

ging van zyne achterste Pooten wel met die der voorste overeenstemt.

Een Paard aldus gesteld is niet alleen goed om tot een *Rygaard*, maar ook om voor eenig Rytuig, of tot den arbeid gebruikt te worden; want daar is, gelyk wy zeiden, tusschen de eerste en de laatste geen ander onderscheid, dan, dat de eerste schoonder en fynder behoorden te zyn dan de laatste:

Aldus moet men toezien dat een *Werk-Paard* goede Pooten en Voeten heeft, voorzien met zeer sterke Zenuwen: de Pooten plat, en de Zenuwen wel van het been gesepareerd, want zonder dit kan het gebeuren, dat de Pooten van een Paard, door de grofste en dikte sterk schynen, zonder het nochtans te wezen: al te ruige Pooten is nooit goed, schoon dezelve wel hayriger mogen zyn, dan een *Rygaard*, *Chaisgaard*, of *Koets-gaard*, zelfs is het niet quaad in dien het hayr aan de hiel en wat lang valt: Men moet ook wel toezien dat de weeke zyden van den buyk niet te hard of sterk in een gedrongen, nog te slap of hangende zyn; want dit zyn twee feilen, daar weinig op gelet word, en nogtans van de uiterste aangelegendheid zyn; want in het eerste geval, het minste dat zodanig een Paard werkt, zo word het machteloos, en by gevolg onbequaam om te werken; en in 't tweede geval zo loopt hy gevaar om duyzelig en kort ademig te worden, om dat de zyden te plat, en in 't eerste geval om dat de zyden te rond zyn.

Een *Werk-Paard* moet boven dien, gelyk men zegt, dubbelde Lendenen hebben: dat zyn sterke

ke Lendenen, van de Schoft af tot het Kruys toe, op eene wyze dat men alle de Leden van de Rugge-grad , door het gevoel kan tellen; Hy moet ook niet te lang van Lendenen zyn, want een Paard dat kort van Lendenen is, zal altoos veel ſterker zyn, dat 't geen lange Lendenen bezit; ook moet men zorg dragen, dat men een Paard met lange Lendenen, nooit geen zwaare laſt moet doen dragen of het is in korten tyd bedorven. Wat de overige deelen aangaan, daar op word, in een *Werk-Paard*, zo naauw niet gezien, zynde dezelfs grootſte deugd, dat het ſterk en gezond is.

Een *Koets-Paard* moet, om parade te maken, groot, ſterk, vol vuur, en echter fyn en welgemaakt zyn.

Een *Chaiſe-Paard* moet kleinder, fynder, vol vuur, wel geformeerd in allen deelen, en ligt in 't loopen zyn, voornamelyk die tot hartdraven gedeltineerd worden.

Die deeze zaake wel gade ſlaat, zal altoos veel voordeel van een Paard kunnen trekken; daar men zyn eigen voordeel verliest en het Paard bederft, indien men een Paard gebruikt tot iets, daar het van Natuure niet toe geſchikt ſchynt te weezen; Om deeze redenen moet men, in 't koopen van een Paard, altoos bedagt zyn op 't gebruik waar toe het geſchikt word, en dan in aanmerking neemen: Het

II. H O O F D - S T U K.

*De gebreken, Ondeugden Ziektens en quaaLEN
in 't gemeen.*

IN 't koopen van een Paard moet men vooral letten, op 't gezigt, en zorgvuldig onderzoeken of het ook *Maanziek* is; want al had een Paard alle de voor verhaalde volmaaktbeden, zo is het genoegzaam niets waardig, indien het met dit gebrek bezet is; en nochtans worden veele Liefhebbers, hier van geen grondige kennis hebbende, daar door veeltids deerlyk bedrogen.

Om in dit geval niet bedrogen te worden, zo moet men op 3 zaaken nauwkeurig acht geven; dien wy, om de groote aangelegendheid; (mogende geen *Hoef-Smidt*, *Paarde Kooper*, *Stal-Meester*, nog *Liefhebber* daar van onkundig zyn) yder in 't byzonder zullen voorstellen.

1. Moet men toezien wat tyd van 't Jaar het is als men een Paard koopt; want is het in de Winter en dat 'er Sneeuw legt ter plaatze daar het Paard vertoond en te koop gepresenteert word, zo gebeurd het veelmaals, dat de weerschyn die de Sneeuw veroorzaakt, zelfs aankenders doet geloven dat het gezigt goed is, schoon het niet deugd, indien het Paard, door de verkooper, op een voordeelige wyze geplaatst word; en indien het zelve op een nadelige wyze gesteld is, zo zoude men hier door gelooven dat het Paard eenig gebrek aan het gezigt heeft, schoon het zelve zeer goed is.

2. Ten

2. Ten allen tyden moet men zorg dragen, dat het Paard, welkers gezigt men zal examineeren, niet dicht by een witte Muur ſtaat: Om reeden, gelyk hier boven gezegt is, nademaal de weerſchyn van een witte Muur, zo wel als van de Sneeuw, ons een verkeerd oordeel in dit geval doet vellen: Dit is de reeden, waarom een kender altoos zal beſluiten, dat het gezigt van een Paard niet goed is, indien hy ziet dat een Paarde-Kooper zyn Paard te koop brengt ter plaatze daar Sneeuw legt, of dat hy het zelve ſtelt gekeerd met het Hoofd na een witte Muur; en zo men bevind dat zulks geſchied, zo moet men naauwkeurig op zyn hoede zyn.

3. Als het Paard, dat u te koop geveild word, opſtal ſtaat, zo beveeld dat men het buiten de ſtal leide: Als het Paard met de Kop in de deur gekomen is, ſtaande het Lyf nog geheel in de ſtal, zo houd het aldus ſtaande, en examineert zyn gezigt op eene wyze gelyk ik in 't vervolg van dit Hoofd-ſtuk zeggen zal; en, indien u als dan nog eenige ſuſpitie overblyft, zo doet het Paard in de ſtal te rug treden; ſteld het dan in een duifre plaats, en examineert het gezigt op nieuw door middel van een brandende Kaars, als wanneer gy niet alleen op de grond van de Oog appel zult kunnen zien, maar teffens het minſte vlakje in 't Oog zult kunnen bemerken, en ontdekken op de grond van de Oog appel, door het Chryſtallyn vogt heen, eenige kleine en byna onzichtbaare zwarte puntjes, welkers getal u aantoonen zal, hoe veel Maanen die quaal al ge-
duurt

duurt heeft, boven dien, zo het Paard reets blind is (gelyk zomtyds gebeurd al heeft het Paard nog zulke schoone Oogen) zo kund gy zulks op deeze wyze ligtelyk bemerken, zien- de dat de Kaars geen indruk op het Oog maakt: Ook zult gy dan ontdekken of het Christal van 't Oog, zuiver en helder, dan of het dof is: In een woord, men kan nooit secuurder te werk gaan, (om niet bedrogen te worden) dan dat men het gezigt van een Paard, in een donkere plaats, met een brandende Kaars exami- neerd.

De Maanziekte der Paarden, zynde een alge- meene oorzaak der blindheid, kan men uit de navolgende tekenen kennen.

In het begin van deeze ziekte begint het Paard als te huylen, en de Oogen te tranen; houdende het Paard als dan de Oogen veelyds gesloten.

Een Paard kan ten allen tyden van deeze quaal aangetaft worden: Onderfeld dat een Paard met het begin van de Nieuwe Maan, daar door word aangetaft, zo zal hy als schreien, of zyne Oogen zullen tranen, en hy zal de- zelve gesloten houden geduurende de eerste da- gen; op het eerste quartier zal het mooy be- ginnen te beeteren: Ten tyden van de volle Maan zo ziet hy als te vooren; en op 't laatste quartier is de blindheid en het tranen geheel verdweenen; dog op de wederkomst van de Nieuwe Maan zo begint hy op nieuw te traan- en en blind te worden: En den tyd van yder verloopē Maan, of yder 28 dagen na dat die quaal begonnen is, zo blyft 'er een klein zwart
stipje

stipje op de grond van de Oog appel overig, die vermeenigvuldigen na het getal der Maanen die zedert het begin van de quaal verloopen zyn; en zomtyds verliest een Paard, dat door deeze quaal aangetast word zyn gezicht met de derde, vierde, vyfde, zesde, zevende of achtste Maan: En nooit word een Paard daar door aangetast of het is uiterlyk met de negende Maan blind.

De Paarde-Koopers, die zodanig een Paard te koop presenteeren, ten tyden dat deszelfs Oogen traauen, laten niet na van voor te wenden, dat de punt van eenig Hooy of Stroo in 't oog geraakt is, of dat het Paard zig gestooten en het zelve daarom niets te beduiden heeft: dog in 't gemeen zoekt men die Paarden te verkopen na de 20. dag, dat de Oogen, de eerste of tweedemaal hebben beginnen te traanen, dewyl het gezigt dan goed is; dog indien men de bovenstaande voorzorge niet gebruikt heeft zo ontdekt men welhaast bedrogen te wesen.

Een Maanziek Paard heeft altoos het eene Oog grooter dan het andere, en de Oogleden van onderen, dog voornamentlyk van boven gefronst, met kleine vouwtjes of Rimpels; waarom men in 't koopen der Paarden altoos moet toezien van geene aan te slaan, dan die glad van Oogleden zyn, als zynde een genoegzaam zeker teken van een goed gezigt.

De Veulens en jonge Paarden krygen deeze quaal gemeenlyk door het al te sterk voeren, en het eeten van te veel Haver of ander Graan, waar door de Vaten, die de Oogen voeden, geforceerd

12 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

ceerd worden: Ook is zulks veeltyds een gevolg van dat men de Paarden te jong bereid en doecht werken: Eindelyk is het zelve toe te schryven aan het moerassige, vogtige en al te vette Land waar op men de jonge Paarden en Veulens laat weiden: Aldus worden de beste Paarden, in een hoog, droog en schraal Land voort geteeld en opgekweekt; want de vette en moerassige weiden, veroorzaaken in de Paarden te veel humeuren, waar door ze een al te groote Kop krygen, en het gezigt verzwakt word.

Paarden van een zeker soort van Hayr zyn ook meer aan deeze quaal onderworpen dan anderen; als daar zyn, d'Isabelle, Witte, Gryzen en Gevlakten; dog die van ander Hayr zyn die quaal ook, dog zo gemeen niet, onderworpen; zelfs vind men Paarden, die in droge Landen zyn opgevoed, die nochtans deeze quaal onderworpen zyn; en, het geen droevig is, de fynste en schoonste Paarden zyn deze quaal het meeste onderworpen; waarom men, in Paarden van hoogen prys, de bovenstaande precautien noodzakelyk moet gebruiken, en kiezen zodanige Paarden dien de Oogleden wel gestrekt en na de Wynbraauwen een weinigje te zamen getrokken hebben; welkers Oogen niet te veel uitpuilen nog te diep in het hoofd staan; die de Oog appels helder en zuiver hebben, van de kleur als een Schalie of Ley, dat men gemeenlyk blaauwe Oogen noemt; schoon daarom een andere kleur van Oogen ook wel goed kan wezen.

De *Droes* of liever *De Troes*, is een algemeene ziekte, en niet anders dan een zuivering van

van

van de Natuur, die de onzuivre humeuren uitwerpt, gelyk door het Pokken en Maſelen der Kinderen geſchied:

Deeze uitwerpfels geſchieden gemeenlyk door de Neus; en zomtyds ontſtaan daar door gezwel- len aan de Keel, of aan eenig gedeelte van het Hoofd.

De *Troes* komt meenigmaal door het ſchielyk drinken van al te kout water, of dat men een bezweet Paard in de koude laat ſtaan, waar door verkouthed en verſtoppingen ontſtaan; dog die men aanſtons moet zien te geneezen, zonder die te laten verouderen wanneer ze ongeneeffelyk wordt, gelyk de ondervinding leerd.

De *Spatten*, worden onderſcheiden in harde of zachte *Spatten*, anders gemeenlyk *Koespatten* en *Bloedſpatten* genaamt en vertoonen zig aan de Beenen; ook zyn de *Gallen*, die onder aan de Beenen doorgaans zig vertoonen, een ſoort van zachte of *Bloedſpatten* wordende veeltyds veroorzaakt door het doen van te groote force, dog veeltyds is het een quaal die de jonge Paarden van de oude overerven.

De *Steengallen*, die meeft altoos verborgen zyn, doen mede veel quaad, en zo een Paard, zonder eenig toeval kreupel word, zo kan men vaſt ſtellen, dat het door de *Steengallen* veroorzaakt word: dezelve komen voort, of uit de ongestalte van het Bloet en de Humeuren, of dat die Paarden door een onkundige hand en qualyk beſlagen zyn.

De *Varent* is een vuyl ſpontieus gezwel, vol ſtoffe en Materie, dat zich openende van een hart

gezwel een Fistel word: Deeze gezwellen ver-
toonen zich meest altoos aan het Hoofd, en zom-
tyds, dog zo gemeen niet, aan eenig ander deel
van het Lichaam.

De *Kreupelheid in de Borst*, die met verscheide
benamingen genoemd word, moet in 't gemeen
aan forceringe der Paarden worden toegeschreven,
na maate dat die forcering dit of dat gedeelte
van de Borst het meest getroffen heeft, zo ont-
staan daar uit diverse qualen, dog van een na-
tuur.

De *Drukking* word meest altoos veroorzaakt
door dien de Tuigen of Zadels &c. te wyd of te
groot zyn, waar door eene beweging en scha-
ving van den Huyt ontstaat.

De *Kramp in de Beenen*, waar door een Paard
zo styf word dat hy zyne Pooten niet verroe-
ren kan, word gemeenlyk door koude veroor-
zaakt.

Het *Optrekken en krimpen der Senuwen en Pee-
zen*, is aan dezelve oorzaak toe te schryven.

De *Gezwellen* aan de Beenen komen voort uit
veelerhande oorzaaken, waarom men dezelve
niet moet laten verouderen, dewyl het dan een
raadfel werd hoe die best te genezen, door dien
de oorzaak geheel onbekend is: En dit heeft ook
plaats omtrent de gezwolle beenen.

De *Schybakken* ook wel *Dikke-bakken* getaamt,
die gemeenlyk van slaan of stoten voort komen,
kunnen door smeeren; in den beginne, gemak-
kelyk geneezen worden; maar niet als die ver-
oudert zyn.

De *Dolle Kollen* is een ziekte die door de brand-
dendheid van 't Bloed ontstaat, zo dat de brand

na de Herffenen vliegd , waar door het Paard als dronken word , en zomtyds als half dood tegens de grond geworpen word.

De *Koude-pis* veelytyds genaamt de *Louter-flak* word veroorzaakt door het eeten van Hooy of Voeder dat muf en beschimmelt is ; of door het drinken van brak Water, indien de Paarden zulks ongewoon zyn, 't geen een gedurige dorst veroorzaakt.

De *Mok* komt voort uit fcherpe humeuren in 't Lichaam der Paarden, dog die zeer verfcheiden in zyn uitwerking is, moettende de eene op een zagte en de andere op een harde wyze behandelt worden , gelyk in 't vervolg daar van de genezing word gehandelt, getoond zal worden.

De *Vyver* ontftaat daar uit , dat een Paard, zeer verhit zynde , door de koude bevangen word, zynde aldus een gevaarlyke verkoudheid.

De *Pleuris*, komt genoegzaam uit dezelve oorzaak, en is een gevatte koude die een groote pyn en ontfteking in het Ribbevlies veroorzaakt.

De *Pyn in de Buyk*, ontftaat uit meenigvuldige oorzaaken, en is, voor de Paarden een gevaarlyke quaal, daar men ten eerften by moet zyn.

De *Wormen*, ontftaan meest uit flegt voedzel en een verflymde maag, en verwekken in de Paarden veel pyn en ongemak.

De *Vervangendheid* word gemeenlyk veroorzaakt door dien men de Paarden, die verhit en bezweet zyn, te fchielyk laat drinken en in de koude ftaan.

De *Dampigheid* ontstaat als men de Paarden uit den Adem reid, voornamentlyk in drooge en stuivende Wegen, waar door de stof in de Longe-pypen en borst gaat zitten; ook ontstaat deeze gevaarlyke quaal door het gebruiken van slegt en beschimmelt of verftikt Voeder en Hooy, waar door eenige verhitting of ontsteking in de Long veroorzaakt word.

De *Hoest*, is een soort van verkoudheid, die in den beginne gemakkelyk genoeg te geneezen is, dog verouderd zynde gevaarlyk word.

Het *Schurft* is een besmettelyke ziekte, ontstaande uit het bedurven bloed en sappen, en dat men de Paarden geen Voedsel geeft, maar hen in het Najaar, in de koude en Regen te lang in de Weide laat loopen.

Het *Longe-Vuyr*, is mede een gevaarlyke en besmettelyke ziekte; dog in soorten onderscheiden, door de oorzaaken waar door het zelve ontstaat, dat wel onderzocht moet worden, gelyk by de genezing zal worden aangetoond.

De *Valsche-Quartieren* is een gebrek dat aan een of meer Voeten komt, en by veelen de *Hoorn-kloof* genaamd word, makende een Paard kreupel.

De *Overhoef*, is mede een oorzaak van kreupelheid, en bestaat in een knobbel die boven op de Kroon van de voet komt, veroorzaakt door schoppen en stooten.

De *Breuk*, is een gevaarlyke quaal, en beneemt de sterkste Paarden haar kracht; wordende door verscheide toevallen veroorzaakt.

De *Droge-Hoest* of anders ook wel *Droge-Longe* genaamt, ontstaat uit dezelve oorzaaken

ken als de Dampigheid, doch is ligter te geneezen.

De *Klem* is een van de gevaarlijkste en grootste ziekten en quaalen die een Paard kunnen overkomen, en ontstaat altoos uit eenig Accident, het zy zulks zichtbaar of verborgen is; en de meeste Paarden die daar door aangetast worden komen te sterven,

De voornaamste gebreken, ziekten en quaalen, die de Paarden onderworpen zyn, aldus kortelyk op genoemd hebbende, zonder ons met nog veele andere quaalen op te houden, die in 't Hoofd-stuk der genezing zullen aangehaald worden, zo gaan wy thans over tot het.

III. HOOFD-STUK.

*Van de Fraayheid, Deugd en Gebreken
van yder Deel in 't byzonder.*

DE wyl een langduurige ondervinding ons geleerd heeft, dat een naauwkeurige kennis van yder deel, ons geheimen leerd, die nodig zyn om een Paard met vermaak, nut en voordeel te kunnen gebruiken; zo heeft ons zulks aangespoort om van yder deel in 't byzonder eenige korte aanmerkingen aan de naauwkeurige Liefhebbers mede te deelen.

Het *Hoofd*, moet niet te groot nog te klein, maar met zwaare beenen voorzien zyn; en voer al niet vleisig wezen; want Paarden die vleisige Hoofden hebben zyn veele quaalen aan het gezigt onderworpen.

De *Ooren* moeten klein, styf en spits zyn en onbeweeglyk staan wanneer een Paard galopeerd of draaft; wanneer het een bewys van Vuyr en moedigheid is.

De *Neusgaten* moeten open, wel gespleten en fris zyn, om het Paard gemakkelyk te doen adem haalen, vooral in het draven en galopieren.

Het *Voorhoofd*, van de *Oogen* na beneden tot aan de *Neusband* wat invallende, is gemeenlyk een teeken van sterkte, en dat het Paard goed tot den arbeid en om te trekken zal zyn; dog in een *Rypaard* zoude dit een groot gebrek zyn, welkers voorhoofd niet te breed en egaal moet afloopen: Indien de Paarden niet Wit nog Grys zyn, zo behooren dezelve een witte Star voor het Hoofd te hebben, wordende de mangel daar van door meest alle kenders, voor een groot gebrek aangezien.

De *Oogen*, moeten helder, levendig en vol van Vuyr zyn, middelmatig van groote en niet te zeer uitpuylende met groote *Oogappels*: De holligheden moeten verheven en niet ingevallen zyn, zynde het laatste een teeken dat het Paard oud of van een oude Hengst voort geteeld is; en indien zig die tekens in het gezicht vertoonen, zo word zulks voor een goed teeken by alle kenders gehouden.

Men behoeft niet al te bekommerd te zyn al heeft een Paard gefronste *Oogen* en verheeve *Oogleden*, schoon dit een gemeen teken van eenige quaadaardigheid is; want die Paarden kunnen de meeste fatiguen uitstaan.

De *Bek* of *Mond* moet middelmatig van wydte
ge-

geſpleten zyn; het verhemelte niet te vleifig en de Lippen dun: De Mond friſch en vol ſchuym, zynde een teeken van een goede en gezonde geſteldheid, en dat het Paard niet ligt door het ſterk loopen en arbeiden verhit word: Niet tegenſtaande dit alles zo vind men *Werk-Paarden*, die ſlegt van bek, en nogtans zeer goed tot zwaaren arbeid zyn.

De *Hals* van een *Rypaard* moet zekerlyk fyn en niet te Vet zyn; maar de Hals van een *Chaiſe* of *Koetspaard* mag wel wat dik en vleifig weezen, en indien dezelve regt is, zo maakt dit een ſchoone vertooning voor cenig Rytuig.

De *Borſt* van een *Rypaard* moet niet te breed zyn, nogtans zo is het beeter dat de borſt wat te breed dan te ſmal is; want ſchoon de breedheid van de borſt eenigzints de ligtheid van vooren beneemt, zo is zodanig een Paard des te ſterker om zig van vooren op te heffen: Om deeze reeden is een Paard met een ſmalle borſt beſt tot een *Rypaard*: Een *Chaiſe paard* moet wat breeder van borſt zyn: Een *Koetspaard* moet altoos geen ſmalle maar een geproportioneerde breedte borſt hebben. En Paarden die zeer breed van borſt zyn, zyn goed om groote en zwaare laſten te trekken.

De *Schouders* moeten evenredig met de borſt zyn; dog in een *Werkpaard* mag het geen quaad al zyn die wat grof; maar in andere Paarden die parade moeten maaken, is dit een groot gebrek, om dat alle die Paarden log of zwaarmoedig in 't loopen en gaan zyn.

De *Lendenen* moeten altoos ſterk zyn, het geen

20 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

men zien kan, indien beide de zeide wat verheven boven de Ruggesgraad zyn, het geen men een Paard met dubbelde Lendenen gewoon is te noemen; dit is ten uiterste nootzakelyk in een *Koets* of *Werk-paard*.

De *Zyden* van den *Buyk* moeten wat gedrongen, en eer rond dan plat wezen, want een hangende buyk of die te naauw is, vertoont de zwakheid, en dat de Ingewanden geen genoegzame ruimte hebben, waaruit veele quaalen kunnen ontstaan.

De *Buyk* moet dan liever wat groot als klein wezen, mits dat het geen zogenaamde *Koebuyk* is, 't geen alle fraayheid in een Paard beneemd, zynde zodanig een Paard alleen goed tot werken.

Het *Kruys* moet breed en rond wezen; zelfs moet die rondheid zig uitstrekken tot aan het bovenste einde van de staart toe, wordende onder de staatriem op de wyze van een goot in twee deelen als gescheiden, daar kendens zeer op gesteld zyn.

De *Staat* moet vast, sterk en zonder beweging zyn, wel voorzien met *Hayr*, zonder dat dezelve te hoog of te laag staat, 't geen beide het *Kruys* zoude bederven.

De *Voeten* van een Paard moeten boven alles goed en zonder gebreken zyn, als moetende de geheele zwaarte van het Lichaam dragen: Het is beeter dat de *Voorpooten* plat en breed, dan rond zyn, om dat de rondheid van het been voor een gebrek word aangezien, zo wel strydig tegen de goedheid als schoonheid van een Paard,

Paard, door dien zodanig een Paard, als het eenig werk doet, in korten tyd bedurven is.

De *Achterſte-pooten*, daar omtrent heeft men gade te ſlaan, dat de billen lang en wel van vleefch voorzien zyn; ook behooren alle de buitenſte Muſculen vleyfig, groot en zeer dik te zyn: Het is een gebrek indien de billen lynrecht neder vallen zodra men het Paard doet ſtil ſtaan, of dat men hem ophoudt, als zynde een teeken van zwakheid in de Lendenen of in de Kniefchyven: Echter behoefd men nooit zo zeer bekommerd te wezen voor de achterſte, als wel voor de Voor-pooten, dewyl de eerſte zo veel ongemakken niet onderworpen zyn als wel de laaſte; want het gebeurt dikmaals dat de achterſte pooten goed zyn, ſchoon de voorſte niet deugen.

Het is ook een groot gebrek indien een Paard te hoog of te laag op zyne Pooten is, moetende de hoogte van een Paard na de groote van zyn Lichaam geproportioneerd zyn, en hy vaſt op zyn pooten ſtaan.

De *Kleur van Hayr* doet meede veel tot de ſchoonheid van een Paard, waarom wy van yder ſoort eenige aanmerkingen hier by voegen.

Een *Kaſtanje bruyne Vos*, of *Rosachtig-Paard* dat wat na den roode trekt, is geeftimeerd, voornamelyk als de Pooten, Staart en Maanen zwart zyn: Daar zyn veele goede Paarden van dit Hayr, ſchoon dezelve gemeenlyk wat quadaardig vallen, als zynde galachtig en daarom vol Vuyr.

Een *Rosachtig-Paard* van de kleur als Koehayr, met Witte Maanen, of van dezelve kleur als 't

22 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smith,*

Lichaam: Deeze Paarden vallen zo galachtig nog quaadaardig niet als de voorigen; ook hebben dezelve gemeenlyk witte vlakken, ten teeken datze veel flegma hebben, 't geen niet alleen het Vuyr temperd, maar ook het beest goedaardig en gehoorzaam maakt.

Een *Ligt-Rospaard*, heeft meest altoos witte Maanen, en word weinig geacht, om dat ze gemeenlyk zeer zwak en teder vallen, als bezittende te veel flegma, en te weinig Vuyr.

Een *Ros-Paard*, of ordinaire *Vofch*, zynde niet ligt nog bruyn: Deeze kleur is by veele in achtting; ook vind men onder die foort zeer goede Paarden daar men veel dienst van kan trekken.

Een *Bleek-Vofch* of *Zweet-Vofch*, word zeer geacht, voornamentlyk zo de Punten van het Hayr en de Maanen zwart zyn: Men vind onder dezelve Paarden van groote waarde.

Een *Donker Ros-Paard* valt meest altoos zwaar- moedig en gehoorzaam, waarom men die Paarden, jong zynde, alles kan leeren wat men wil.

Aubea, of Hayr van kleur omtrent als de bloemen van *Perficken*: Paarden die van deeze kleur zyn, vallen raar, en zyn gemeenlyk fyn, dog niet sterk; zy worden echter duur betaald, en worden veel gebruikt tot *Rypaarden* voor voorname Dames.

Een *Kastanje-Bruyn* Paard, is het gemeenste zoort van Hayr: Ook bezitten deeze Paarden van Natuure de beste hoedanigheden van allen de andere.

Ligt-Kastanje-Bruyn is zo goed niet, om dat die

die Paarden te veel flegma en geen vuur genoeg hebben.

Goud-geel Kastanje-Bruyn, is beeter als het vorige om dat die Paarden meer gal, en gevolgelijk meer vuur hebben.

Donker-Kastanje-Bruyn, komende naaft aan het zwart: Deeze Paarden vallen galachtig en vol vuur, onder dezelve vind men veele die quadaardig vallen.

De Witte-Paarden, zyn weinig geacht, dewyl meest alle, die van dit Hayr zyn, luy vallen.

Bruyn-Grys met Wit gespikkeld, by na van de kleur als een Spreeuw: onder dezelve vind men schoone en zeer goede Paarden.

Grys met zwarte vlakken: Deeze Paarden vallen in 't gemeen zeer ligt, snel, vlug en geschikt, wordende daarom veel geacht.

Grys met wit gewolkt, is een gemeen soort van Paarden, die veel minder geacht zyn als de voorigen, om dat zy te weinig vuur hebben.

Zilver-Grys vind zyn liefhebbers onder de Rypaarden, dog zyn van weinig dienst, als bezittende mede veel flegma en weinig vuur en nog minder moed en sterkte, zynde ook zeer onderworpen om ligt snotterig te worden.

Ligt-Grys met wit gewolkt, Deeze soort is weinig geacht, om dezelve reden.

Vuyl Grys, of *Grys met zwart doormengt*: De Paarden van dit Hayr zyn veel sterker en moediger dan de voorigen om dat ze meer gal hebben.

Bruyn-Grys is nog veel beeter; ook vind men onder dezelve zeer goede Paarden.

Rood-Grys is het beste van allen; onder dit

24 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

Hayr vind men uitmuntende Paarden, dewyl deeze kleur een teeken van een gematigde gesteldheid is, dewyl de gal door de flegma getemperd is: Deeze Paarden vallen gemeenlyk moedig, sterk, en goedaardig.

Ifabelle-Verwige Paarden, zyn zeer geestmeerd voor Rypaarden, vallende fyn, wel gemaakt en vol Vuyr, onder dezelve vind men zeer schoone Paarden van een hoogen prys.

Wolfs-Hayr: daar van vind men twee soorten, vallende de eene soort wat bruynder als de andere; dog de bruinste worden het meeste geacht als naaft by de *Ifabelle-Verwige* komende.

Git-Zwart, ook wel genaamd *Moor-Zwart*, is het beste Hayr van allen: Onder dezelve vind men Paarden van allerhande Eigenschappen, eenige die zeer goed en andere die gemeen en slegt zyn.

Vuyt of *Vaal-Zwart*: Deeze soort is veel minder geacht, als zynde by de voorigen, noch in schoonheid, nog in goedheid, geenzints te vergelyken.

Zwarte-Pooten is een goed teeken.

Kastanje-Bruyne-Pooten is een nog beeter teeken.

Rosagtige Pooten, is meede geen quaad teeken; dog deeze drie soorten vallen altoos wit onder de knie, en zyn gemeenlyk zeer goede Paarden; dog rechte kendens zullen het meeste gesteld zyn op de geene die het minste wit aan de Pooten hebben.

Porcelyn-Verwige, zyn witte Paarden met allerhande vlakken bezaayt: Dit Hayr is gezogt om zyn zeldzaamheid; dog die Paarden vallen

gemeenlyk teder en zyn veele ongemakken onderworpen.

Moor-Koppen, of Paarden van rosch of bruinachtig Hayr met zwarte koppen, staart en Maanen, en de punten van het Hayr zwart, zyn niet alleen om hunne ongemeenheid boven alle andere hoog geacht, maar worden met reeden op een hoogen prys gehouden, om dat dit Hayr meest altoos excellente Paarden, zoo van schoonheid als deugd uitleverd, en daarom zeer gezogt zyn by Koningen en Vorsten, om dezelve tot Koetspaarden te gebruiken.

Zwart en Bruyn gevlakt is mede zeer goed: want men vind onder dezelve veel goede Paarden die sterk moedig en vol Vuyr zyn.

Muys-Kleur, met een zwarte streep op de rug, en onder aan de Pooten, worden mede veel gezogt; dog indien dezelve teffens zwarte koppen, Maanen en Staarten, en de Hayren zwarte punten hebben, zo worden zy nog hooger als de Moor-koppen geacht, en daarom zeer duur betaald, indien dezelve zonder gebreken en wel gemaakt zyn.

Tyger-paarden verschillen van de *Rood-gryzen* daar in dat ze kleinder van vlakken zyn; dog het is een algemeene Regel, hoe minder wit aan een Paard hoe beeter, daarom zyn de *Tyger-paarden* zelden zo goed als de *Rood-gryzen*; echter vind men onder deeze soort zeer schoone Paarden; en dit Hayr is geacht, om dat het zelve een schoone figuur voor een Koets maakt.

Dog dit is niet genoeg, maar een Liefhebber moet boven alles de kunst verstaan, om de waare ouderdom van een Paard met zekerheid te

26 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

kennen, dewyl daar omtrent veel bedrog gepleegd word.

Een Veulen komt zonder tanden ter Wereld: omtrent de veertien dagen of in zommige met de drie weken, vertoonen zig vier tanden, voor in den Mond; zynde eigentlyk de tanden daar de Paarden het gras mede afbyten.

Een Maand of twee naderhand zo krygen zy vier tanden aan de zyden van de gezegde voortanden, wordende de middel of gemeene tanden genaamd:

Deeze tanden blyven acht, tien en zomtyds twaalf Maanden in deezen staat, als wanneer vier hoek tanden, naast aan de Middel-tanden, voor den dag komen, makende te zamen twaalf **Tanden** in 't geheel, zes boven en zes beneden in de Mond, blyvende de tanden in dien staat, tot dat het Veulen twee of twee en een half Jaar oud geworden is; wanneer de vier eerste voortanden uitvallen, komende in de plaats vier anderen die men Paardstanden gewoon is te noemen, zynde zeer gemakkelyk van de eerste te kennen, dewyl de laatste veel breeder, geelder en gestreept zyn, van boven af tot aan het tandvleisch toe:

Als het Paard drie en een half of vier Jaaren oud is geworden, zo verwisseld hy de vier middel tanden, en krygt vier Paardstanden in de plaats, zo dat een Paard op zyn vierde Jaar acht Paards-tanden en vier melk-tanden heeft.

Met het vyfde Jaar vallen de vier hoek tanden uit, en hy krygt vier anderen in de plaats; en ter zelve tyd komen 'er vier Kroon-tanden

voor den dag, zo dat een Paard op zyn vyfde Jaar geen melk tanden meer heeft, houdende op een Veulen te wezen, en zyn Mond is voorzien met zestien-tanden, als twaalf Paards-tanden en vier Kroon-tanden.

Men moet echter aanmerken dat de benedenste Kroon-tanden gemeenlyk het eerste te voorschyn komen; en zomtyds duurt het wel drie of vier Maanden eer de bovenste verschynen; zelfs zyn 'er Paarden die in 't geheel geen Kroon-tanden van boven krygen; waarom men voornamelyk op de benedenste Kroon-tanden agt geeft, zynde het zekerste teken dat een Paard den ouderdom van vyf Jaaren bereikt heeft, zonder te veel staat te maaken of hy nog melk-tanden heeft ofte niet, dewyl daar in veel bedrog gepleegd word.

Want de Boeren en Paardekopers, om de Veulens een Jaar ouder te doen schynen dan ze zyn, trekken de Melk-tanden uit, als wanneer de andere tanden veel schiepelyker dan na gewoonte voor den dag komen, en aldus doen ze het Veulen voor een vyf Jaarig Paard doorgaan, en toonen, om zulks te bevestigen, dat het zyne Melk-tanden verwisseld heeft.

De Paarde-Koopers hebben nog een ander bedrog; want zy trekken de Melk-tanden uit, eenige dagen voor dat het Paard te markt gebracht word, maakende aan de Kopers wys, dat dezelve uitgevallen zyn, en dat de andere in weinig dagen te voorschyn zullen komen, dewyl het Paard op zyn vyfde Jaar is.

Daar is nog een ander bedrog, in dit geval, dat zeer gemeen is: Men neemt een Hamer van eenig

28 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

eenig hard Hout, waar men mede ter plaatze klopt daar de benedenste Kroon-tanden uit te voorschyn moeten komen, waar door een kleine hardigheid op die plaats van het tandvleesch veroorzaakt word, om de Koopers te doen gelooven dat de Kroon-tanden op het uitkomen staan: Om dierhalven hier in niet bedrogen te worden zo moet men daar op niet vertrouwen, nog vast stellen dat een Veulen den ouderdom van vyf Jaaren bereikt heeft, of men moet zien dat de benedeufte Kroon-tanden te voorschyn zyn gekomen.

Van het vyfde tot het zesde Jaar zo beginnen de voorste tanden zig te vullen; en in de plaatsen van de gaatjes die in 't midden waaren, zo blyft 'er op het zesde Jaar maar een kleine zwartigheid in 't midden over, en het Paard tekend dan niet meer als op de vier gemeene en hoektanden.

Van het zesde tot het zevende Jaar vullen zig de gemeene tanden; en van het zeevende tot het achtste Jaar worden de voorst-etanden gevuld, even zo gelyk wy van de hoek-tanden gezegt hebben, het geene veele Menschen doet gelooven dat het Paard als dan niet meerder tekend, en dat men deszelfs ouderdom dan met geen zekerheid meerder kennen kan om dat al zyne tanden gevuld zyn; dog dan moet men zyne toevlucht tot de Kroon-tanden neemen; Ten dien einde zo steekt men de Vipger in de bek van het Paard, en wanneer men bevind dat de Kroon-tanden van boven puntig zyn en plat aan de zyden, met twee holligheden na binnen, zo kan men verzeekerd zyn, dat het Paard niet
bo-

boven de Negen of tien Jaaren oud is; want van het elfde Jaar tot het twaalfde Jaar loopen die holligheden tot een, en maaken dan maar een holligheid uit; en op het twaalfde Jaar is die holligheid gevuld, en de punten van de hoektanden zyn dan afgesleten en rond geworden; en dan zet zig een hoogte van vleesch rondom de tand dat men de Kas noemd.

Aldus is het gemeene gezegde niet waar, dat men na het achtste Jaar niet verzeekerd kan zyn hoe oud een Paard is, zelfs zyn 'er Paarden, die de Franfen *Begu* of Stamelaars, Twyffellaars noemen, dewelke van haar vyfde Jaar af, alle Jaaren teikenen; anderen behouden tot een hoogen ouderdom die kleine gaatjes, holligheden en zwarte teekenen, daar wy van gesproken hebben, zonder dat de tanden toelopen; ten minste geschied dit by zodanige Paarden niet dan na dat dezelve zeer oud geworden zyn: Echter kan men met waarheid niet zeggen dat die Paarden langer teikenen als anderen, want schoon dit aan veelen zodanig voorkomt om dat hunne tanden, ter zelve tyd als die der andere Paarden niet gevuld worden, nogtans als men de kassen examineerd, op eene wyze gelyk wy aangetoond hebben, zoo zal men onfeilbaar gewaar worden, dat die Paarden den ouderdom, om niet meer te teikenen, gepasseerd zyn, en dat men veel behoedzaamheid moet gebruiken om niet in den ouderdom van zodanige Paarden bedrogen te worden.

Aldus gebruiken zommige Paerde-Koopers een loopje en bedrog, om een Paard, dat niet meer teikendt, te doen doorgaan voor een Paard,
van

van zes of zeven Jaren. Ten dien einde werpen zy het Paard tegen de grond om gemakkelijker te kunnen werken: Dan neemen zy een ſteekyzer daar men been meede graveerd, en hollen de middel en hoek-tanden van binnen uit, dog de laafte wat dieper als de eerften, en zy vullen de holligheden met korenten, zwavel en wat tarwe-meel; het zelve tot een papje onder een gemengt en met het yzer hard ingefloten hebbende, zo branden zy het dan met een heet yzer, het geen twee of te drie maalen herhaald word, waar door die holligheden een natuurlyke zwartigheid aanneemen; maar de warmte van het yzer maakt altoos een geele kring rondom de holligheid, waaruit men zien kan dat die holligheden door konſt gemaakt zyn: Om dit te bedekken, zo laaten zy die Paarden cenigen tyd op ſtal ſtaan, en wryven de lippen en het tand-vleefch met zout gemengt onder kruim van oud-bakken brood dat onder een geſtampt is, om de bek te doen ſchuy-men, en die geele kringen aldus te bedekken; zo dat men in dit geval met groote omzigtigheid alles moet examineeren; en nogtans worden de grootſte kenders zomtyds bedrogen.

Dit dus verre ten dienſte der Liefhebbers afgehandeld hebbende, zo moeten wy nu overgaan tot het.

IV. HOOFD-STUK.

Van de wyze hoe men een Paard moet behandelen.

G Een Paard is in ſtaat om zwaar werk te doen of groote fatiguen uit te ſtaan, voor dat het den ouderdom van vyf of zes Jaaren bereikt, en dat het veertig tanden in de Mond heeft; namelyk twaalf tanden van vooren en vier hoek-tanden, dewelke met vier en twintig kiezen of maal-tanden, het getal, zo van onderen, als van boven, van veertig uitmaakt, ſchoon veele nooit meer dan zes en dertig tanden krygen.

Indien een Veulen voorſpoedig groeid, zoo zullen de Paarde-Koopers, die het te koop veulen, het zelve voor twee Jaaren oud opgeeven, om dat 'er geen teeken in de bek is, om het onderscheid van een of twee Jaaren te onderscheiden; dog is het een onderblyver van twee Jaaren oud, zo zeggen zy dat het maar een Jaar oud is; dog dit bedrog is gemakkelyk te ontdekken, want een Veulen van een Jaar oud heeft nog hayr, dat ruuw, wollig, zagt en veeltyds wat gekruld is, gelyk een jonge waterhond; en 't Hayr van de Maanen zo wel als van de ſtaart ſchynd wel als gehekeld of als losgedraaid touw te zyn; maar als het Veulen twee Jaaren oud geworden is, zo is het Hayr verwiffeld en legt glad op het Lyf, en die kringels in de Maanen en Staart zyn dan verdweenen.

Een

32 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

Een jong Paard moet eerder in eene schraale dan al te vette en weelige weide gejaagt worden, ook moet men het zelve mager voeren, zonder het zelve te vroeg vet te willen maken, gelyk de Boeren doen die hunne Veulens vroeg zoeken te verkoopen; dog door de Vette weiden en het te vroeg en sterk voederen vergaderen de jonge Paarden veele en quaade humeuren, die naderhand uitbersten en dan oorzaak van honderden van quaalen zyn: aldus behoorden een Paard ten minsten bynazyn volle groote verkregen te hebben eer men hem zoekt vet te maaken; dog om met nut de Liefhebbers een recht denkbeeld te geeven van de wyze hoe men een Paard moet behandelen, en zulks na den tyd van het Jaar moet geschikt zyn, zo zullen wy met het einde van February of het begin van Maart beginnen, als zynde den tyd dat men de Haver, het gewoone Voeder der Paarden zaayt.

Dit is des te noodzakelyker, om dat de onderzindingleerd, dat de onkunde of het verzuim hier omtrent veeltids oorzaak van het bederf der beste Paarden is; daar een goede en verstandige wyze van handelen, de Paarden, schoon, gezond en sterk maakt en veele quaalen kan voorkoomen; en men zoude met waarheid kunnen zeggen, dat het verzuim der Stal-knegts en de weinige zorgdragendheid der Meesters, oorzaaken zyn van twee derde deelen der quaalen en gebreken die de Paarden gemeenlyk onderworpen zyn.

Om dan met order hier omtrent te werk te gaan, zo zullen wy de plicht van iemand die

Paar-

Paarden heeft, of voor dezelve zorg behoort te dragen, kortelyk voorstellen, en wel eerstelyk het geen men behoorden in gereedheid te houden om nut en dienst van een Paard te trekken.

Dagelyks moet men des morgens de Pooten der Paarden examineeren: en zien of de Hoefyzers wel en vast leggen, om de zelve anders na de Hoef Smit te brengen, dewyl losse yfers veel quaad kunnen doen.

Ook moet men zorg dragen, dat de Zadels, Tuygen, Breidels, Hoofdstellen, &c. wel passen op de Paarden; want indien zulks te groot of te klein is, zo kan het een Paard bederven, en veele ongemakken aan den Ryder veroorzaaken.

Een Stalknecht behoorden met het aanbreken van den dag op de been te zyn; en aanstonds het Oude hooy uit de Ruyf schoon weg te doen; en nieuw in de plaatze te doen; ook moet hy de kribben schoon maaken, en wel toezien dat geen vuyligheid en voor al geene Veeren van Eenden, Ganzen, Duiven of Hoenders ouder het voeder der Paarden komt; want een Paard is een vies dier, dat zindelyk wil behandeld worden om fris en gezond te blyven.

De Mist en het oude stroo weg gedaan en de stal of de plaats daar het Paard staat, schoon gemaakt hebbende, zo geeft men de Paarden niets voor eerst dan Hooy en terwyl zy daar van eeten, zo moet de Stalknecht de Paarden, een voor een, buiten de stal geleiden om dezelve in de opene lucht te Roskammen.

Dit geschied gemeenlyk in de stal zelve; dog
C het

het is zeer quaalyk gedaan, dewyl die stof op de andere Paarden, in derzelve Neusgaten en op het Hooy vliegd, waar door de eetlust van de Paarden benomen word; ook strekt dit brengen in de lucht tot een groote verkwikking voor de Paarden, die de geheele nacht op het dampige stroo en heete Mest gelegen hebben, waar door de galaangezetz, en het bloed verdikt en brandig word.

Indien men wist hoe nootzaakelyk het is, de Paarden wel te bestellen en te havenen, dat dezelve noodiger als eten is, waarom wy dit niet genoeg kunnen aanpnyzen, men zoude ondervinden dat een Paard wel gehavend, met weinig voedsel, schoonder vetter en beeter zoude zyn, dan door het zelve sterk te voeren en niet wel te havenen.

Een Stalkneegt, die bequaam, stout en sterk moet wezen, om een Paard na behooren te roskammen, zo moet hy de Roskam in de Rechterhand en de staart dicht by het Kruys, in de Linkerhand vatten, en aldus met een ligtehand, de Roskam lugtig over alle de deelen van het Lyf laten loopen, zo van achteren als van voren; en daar mede zo lang voortgaan tot dat de Roskam geen stof meer mede voert: Dit gedaan zynde zo neemt men een zachte borstel, om de losse stof, die op het Paard is blyven leggen, af te borstelen, zonder eenig gedeelte van het Lichaam over te slaan; Waar na eenige Liefhebbers met een zachte doek dit doen herhaalen.

Men moet dagelyks, na dat de Paarden, buiten de Stal, wel geroskamt en af geborsteld zyn,

naar dat dezelve wederom in de Stal geleid zyn, een bosch stroo neemen, ter dikte van een Arm, dat men wat te zaamen draayt, en in 't water nat maakt: Met dit natte stroo moet men het geheele Lichaam van het Paard overloopen tot dat men aan de Pooten komt, die men vyf of zes maalen daar mede moet wryven, dienende tot een openend middel en geevende of veroorzakende eene vrye doortogt aan de dierelyke geesten, die tot de lugtige en snelle beweging volkomen nodig zyn.

Het is waar, dat dit wat veelyd wegneemd, voornamentlyk indien men veele Paarden te bestellen heeft, wanneer eenige Stal-Meesters zig vergenoegen met dit eens Weeks te doen; dog een Liefhebber van Rypaarden en de Hardravery moet zorg dragen dat dit dagelyks zonder verzuim geschied, als wanneer hy de heerlyke uitwerking daar van zal gewaar worden.

Dit verrigt zynde zo neemt de Maanen kam om zachtelyk het Hayr van de Maanen en de Toupet op het Voorhoofd te ontwarre, als mede van de staart, zonder met geweld de Kam daar door te trekken gelyk veele Stal-knegts gewoon zyn te doen, en daar door veel Hayr uittrekken, en dus de Maanen en Staart bederven: Waar na men de Paarden te drinken leid, en hen dan wat doet huppelen en springen om de doorstraaling te bevorderen.

Het grootste gedeelte der quaalen, daar de Paarden door aangetast worden, ontstaat uit het drinken van slegt water: En alle water is slegt dat te ligt, te raauw, te koud, modderig en van een quaade lucht is. Indien men digte by

een zoete en heldere Rivier woond, zo kan men niet beeter doen van, gedurende de Zomer, de Paarden met Regenwater te drinken, dog goed Put-water des Winters, dewyl het Rivier water als dan te koud is; daar het Put-water des Winters warm en gevolgelyk zeer gezond voor de Paarden is.

Het Regen water is te koud en teligt voor de Paarden, en mag nooit gebruikt worden ten ware de Paarden van jongs of aan daar aan gewend zyn, dog indien men geen Rivier heeft, zo moet men des Zomers de Paarden al meede met goed Putwater drenken; maar door dien het Putwater des Zomers koud is, zo is het best het water eenigen tyd van te vooren wat in de Zon te zetten, om de al te groote raauwheid van het water te temperen. Het is waar, dat men gemeenlyk hier weinig om denkt, dog een recht liefhebber moet hier op gesteld zyn, voornamelyk omtrent Paarden van grooten prys en waarde: Maar Water van een quaade lucht, of dat onklaar en modderig is, mag nooit gebruikt worden.

Na dat de Paarden gedronken hebben, zo geeft men aan dezelve de gewoone portie van Haver in de zeer wel schoon gemaakte Krebbe.

De Haver moet wel gezift en zonder stof en fris zyn, waarom men dezelve, eer men die aan de Paarden geeft, wel moet beruiken om zorg te dragen dat dezelve geen lucht van Katte en Rotte-pis heeft, nog met Rotte-keutels bezet is, dewyl de Rotten fel op de Haver zyn, en de bovenstaande reuk de eetlust der Paarden beneemt.

Drie maatjes goede Haver is genoeg voor eenig Paard.

De bovenſtaande zaaken wel waar genomen zynde, en men het Paard of de Paarden zal inſpannen, zo moet men nogmaals toezien dat niets in ſtaat is, op de Schoften, aan de Borſt of Zyden het Paard te quetzen, en dat alles wel fluyt en op het Paard paſt, en alles gelykelyk draagt, 't geen veel gemak aan een Paard veroorzaakt.

Een recht Liefhebber zal, van het Stal af, nooit hard reiden, maar het Paard eerſt op zyn aſem van langzamer hand laten komen, veel minder de Paarden met klappen van de Zweep en met hard ſchreeuwen verſchrikken; en wanneer tot aan eenige Plyſter-plaats naderd, of wederom na de Stal toe reid, zo moet zulks langzaam en met bezadigtheid geſchieden, zonder hen uit den aſem te jaagen.

Indien men op Stal komt, en de Paarden bezweet zyn, zo moet men niet nalaaten hen met Stroo af te wryven; want dit is het eerſte daar men voor zorgen moet, na dat de Paarden op de Stal te rug gekomen zyn:

Daar na neemt men wat Zeemelen, het geen door nat gemaakt, en in de Kribbe gelegd word, waar op het Paard leggende te babbelen, verfrift, de mond verkoeld en de eetluſt opgewekt word, zonder dat dit eenig quaad toeval kan veroorzaken; altoos niet, zo het water, waar mede de Zeemelen nat gemaakt is, niet te koud is: Indien men dit niet doet, by aldien de Paarden ſterk bezweet zyn, zo moet men zig niet verwonderen, dat de Paarden niet eten willen, maar als druyloorende aan de krebbe ſtaan, als wanneer veele onkundigen dezelve drinken geeven, waar uit veele ongemakken ontſtaan,

en het zelve is zomtyds van doodelyke gevolgen; Maar door deeze nat gemaakte Zeemelen word de droogheid en schraalheid der tong, die het eeten voor de Paarden onsmakelyk maakt, weggenomen; waarom menschen, die liefhebbers van Paarden zyn, dit altoos zullen in acht nemen; en kan men op de weg, in de Zomer, geen Zeemel krygen, zo neemt ten minsten, in diergelyke gevallen, een hand vol gras in het water gedoopt, en laat het Paard daar op babbelen eergy hem eeten geeft, om de mond te verfrissen en van stof en vuyligheid te zuiveren, 't geen mede zeer goed is.

Eenige Stalknegts, die meer inbeelding dan kennisse bezitten, ziende de Paarden, die sterk gelooopen of gewerkt hebben, zeer bezweet op de Stal komen, neemen te zamen gerold Stroo, niet om het zweet van het lichaam zagjes af te veegen, dat goed is, maar om de beenen sterk daar mede te wryven, en zy geeven voor, dat dit zeer gezond voor die Paarden is, zo voor de vermoeidheid als om denzelven te verkwikken, dog zy bedriegen zig grootelyks; want de Humeuren, in de beenen, zyn dan in volle beweging, en die beweging word door dit wryven niet alleen nog meer en meer aangezet, en de humeuren verdund en met de dierelyke geesten verlyegen, waar door het Paard geweldig verzwakt, en zomtyds bedurven word; zelfs heeft my de ondervinding geleerd, dat de meeste gebreken, die in de pooten ontstaan, aan het sterk wryven der pooten als de Paarden heet zyn, toe te schryven is, waarom het zelve aan de Stalknegts op zwaare straffen verboden moet worden.

Ik weet wel dat veelen, door vooroordeelen ingenomen zynde, dit niet geredelyk zullen toestemmen, voorgeevende dat men de pooten der Paarden niet te zindelyk kan houden.

Dit is de waarheid; dog men kan die net en zindelyk houden zonder dezelve te forceeren gelyk de Stalknegts met hun sterk wryven, met hard en dicht in een gedraayt Stroo doen; want, behalven de gezegde Reedenen, zo moet men bedenken, dat de Zenuwen en Spieren, in de pooten der Paarden, teederder en gevoeliger zyn, dan in eenig ander deel van het Lichaam; aldus zal men bevinden dat een Paard, 't geen men bezweet zynde, met hardt, en sterk te zaamen gedraayt Stroo, gewoon is de pooten te wryven, in 't korte Wennen en Gezwellen aan de benedenste deelen der pooten krygt.

Het is dan best, zo dra een Paard bezweet op de Stal gekomen is, met wat Stroo dat zacht, en niet te sterk te zaamen gedraayt is, het lichaam zagjes af te veegen, zonder aan de beenen te raaken, tot dat het zweet opgedroogt en de sterke beweging der Humeuren wat gestild is.

Het Paard aldus een half uur gestaan hebbende, zo neemt wat los, of weinig te zaamen gedraayt Stroo, en wryft de pooten zagjes af, zonder veel te drukken, het geen men met een zachte doek dan naderhand nog eens mag herhaalen, wanneer het zelve geen quaad, maar in tegendeel veel goed aan een Paard zal doen.

Een Paard, onder dit zagt afwryven, wat natte Zeemel gekaauwt hebbende, zo maakt de Krebbe wederom schoon, wat fris, gezond en sma-

kelyk Hooy, of in de Zomer, Gras te eeten, waar na men het zelve te drinken leid, en dan zyn behoorlyk Voeder geeft; en wil men het Paard als dan na de Weide brengen, zo mag men zulks vryelyk doen, zonder daar door het Paard aan het verkrygen van ongemakken bloot te stellen, voornamelyk als het goed en warm weder is; maar men mag dit niet eerder doen, of men loopt gevaar om een goed Paard in de grond te ruineeren.

Des Winters, of aangaande de Paarden, dien men op Stal houdt, staat voor al aan te merken, dat men voor al moet zorg dragen de Paarden van fris en versh Stroo te voorzien; want zommige Stalknegts uit luyheid, en andere uit onachtzaamheid, zondigen hier dikmaals tegen, en durven dan nog wel zeggen dat het Stroo, wat lang gebruikt, zo veel te beeter broey Mest word, dog dit is de rechte weg om, door het winnen van een stuyver, een gulden te verliezen; want men moet bedenken, dat dit oude Stroo, de pooten der Paarden zo brandig maakt, dat het genoeg is om dezelve voor altoos te bederven, ten minsten zo ontstaan daar uit de meeste ongemakken en gebreken, die de Paarden zo veelvuldig aan deeze deelen onderworpen zyn, dog die men voor het grootste gedeelte zoude kunnen voorkomen indien men het gezegde observeerden, de Stallen net en zindelyk hield, en de Paarden alle nachten schoon Stroo gegeven wierd.

Het versche Stroo heeft van natuure die eigenschap dat het een Paard doet pissen zo dra het daar op komt, maar als het op oud vuyl Stroo komt,

komt, zo vergeet het Paard zyn water te loſen; en nochtans is het niet te zeggen hoe veel goed het een Paard doet, dat het kort na den arbeid, of dat het ſterk geloopt heeft, komt te piſſen, dewyl het hem zeer verkwikt, en de brand uit het lichaam aſſchiet.

De piſ, die dan aſgaat, wanneer een Paard vermoeid is, belet dat 'er geen verſtoppingen in de Krop van de Blaas ontſtaat, gelyk door de brandigheid ligtelyk geſchied; ook komen door het opſtoppen van de piſ, groote quaalen en ongemakken in de Water-leiders, waar door zwaare ongevallen en zomtyds de dood ontſtaat; want de Inflammationen zyn zeer gevaarlyk in een Paard.

Wanneer een Paard des avonds op Stal komt, zo is het de plicht van den Eigenaar; Stalmeeſter &c, het Paard zyne pooten een voor een te doen opligten om te onderzoeken of 'er niets aan de Hoeven manqueert, of de zelve niet te droog van buiten en te vogtig van binnen zyn, gelyk Paarden die in een vette Weide zyn opgevoed, en deeze Paarden moet men de achterſte zo wel als de voorſte pooten examineeren, het geen niet noodig is ten aanzien van die Paarden dewelke in warme en drooge Landen zyn opgebracht, die zelden ongemakken aan de achterſte pooten onderworpen zyn, waarom men daar voor zo veel zorg niet behoeft te dragen.

Indien men bevindt dat de Hoeven te ſterk drogen, zo moet men dezelve wel beſmeeren, om dezelve te voeden en leenig te maaken: Ook moet men toezien of de Yfers wel vaſt leggen, en met een Mes, de kleine ſteentjes en 'tzand,

42 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

dat door het loopen, onder de Yfers gefchooten is, daar uit doen, dewyl een Paard, na het lyden van veele ongemakken, daar door ligt kreupel word; en indien men bemerkt dat het Paard eenig ongemak daar door gevoeld, zo moet men het binnenste van de holligheid der voet met Koemest vullen, en een doek daar om binden, het geen veel verzagting veroorzaaken, en de quaade gevolgen voorkomen zal.

□ Een Liefhebber zal alle mogelyke zorge, op reize zynde, voor zyn Paard dragen, daar altoos by blyven staan, terwyl het Paard gevoederd word, zonder zulks op de knegts te laaten aankomen.

□ Het is goed een Paard des morgens, middags en des avonds, wanneer het eenigen tyd stil kan blyven staan, met Haver te voederen, maar indien men aanstonds voort moet, zo is het best de Paarden Roggen-brood, dat oudbakken is, te geeven; want onder het loopen kakken de Paarden de Haver uit, zonder daar bynaa eenig voedzel of kracht van te verkrygen, daar het Brood ten eersten verteerd, en dierhalven voed en versterkt.

□ Paarden, boven de acht of negen Jaaren, die sterk loopen of arbeiden, mag men wel wat Boonen onder de Haver geeven; zelfs oud Bier onder het Brood mengen, schoon alle Paarden het zelve niet ecten willen, dog het is anders, op weg, een groote versterking voor oude Paarden; maar jonge Paarden die vuyrig van natuur zyn, zoude ik nooit raaden veel Boonen, en nog minder oud Bier te geeven, dewyl het
zel-

zelve voor jonge Paarden veel te brandig en dus ongezond is.

Men moet ook wel zorg dragen dat een Paard, bezweet op Stal komende, niet schielyk te drinken word gegeeuen, maar dat men het eerst een goede wyl tyds laat staan om te bekomen, en het dan drinken geeuen.

Het is, dat zommige Paarden, die men zulks van jongs af aan gewend heeft, niet eeten willen voor dat zy gedronken hebben; en aan die Paarden doet het geen quaad; nochtans doet men voorzigtig, dat men hen geen al te koud water geeft, dat hy niet te veel drinkt, en dat de Stalknegt, terwyl het Paard drinkt, het water met de hand roerdt.

Daar is niets nadeeligers dan een Paard op de Weg dorst te laten lyden, waarom, als men zulks gewaar word, men hem aanstonds drinken moet presenteeren, dog geen al te koud water, en dat gestadig geroerd word, of daar men Zeemelen in gedaan heeft: Ook zal het drinken onder de weg, als men aanstonds voort reid, zelden quaad aan een Paard doen: dog indien een Paard sterk bezweet is, zo heeft de ondervinding geleerd, dat 'er niets beeter, in diergelyke gevallen is, dan wat Brandewyn onder het water te doen, het geen het Paard ongeloofelyk verkwikt, door dien het verkoeld en de brand na buiten gedreven word; ook kan het water als dan geen quaad veroorzaken.

Eindelyk moet men zorg dragen, dat aan de Paarden geen ander dan Tarwe Stroo gegeeuen word, dewyl een Paard daar dikmaals van eet,

44 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

en het Garste en Haver Stroo zeer quaad voor de Paarden is.

Ook zyn de punten van het Garste Stroo te hard en te scherp, waar door het kan komen te gebeuren dat die punten, zonder dat men zulks weet, in de keel blyven steeken, waar door een geduurige hoeft ontstaat, zo dat men zoude zeggen dat het Paard aamborstig is, het geen zo lang duurt tot de punten van het Stroo los schie-ten, die dan zomtyds een inflammatie in de keel nalaten, dat gevaarlyke gevolgen en accidenten kan na zig sleepen.

Het Haver-Stroo, doedt dezelve quade uitwerking, ja, is nog veel schadelyker om dat het zoeter is, waarom de Paarden met lust daar aan knabbelen, en het zelve met graagte eeten; ook heeft het Haver-stroo die eigenschap dat het de Paarden kort ademig en aamborstig maakt.

Als men boven dien toeziet of de Paarden met smaak eeten en drinken, (want dit niet te doen is het eerste teeken dat een Paard ziek zal worden) zo handeld men gelyk een waar Liefhebber betaamd: En nademaal wy, zo veel dit kort-bestek toelaat, de voornaamste zaaken, waar voor men in dit geval te zorgen heeft, in dit Hoofd-stuk nu voor gedragen hebben, zo gaan wy over tot het,

V. H O O F D - S T U K.

*Van de middelen om de Ziektens, quaalen
en gebreken der Paarden weg te neemen
en te geneezen.*

VAN de Oogquaalen: Deeze zyn verſcheiden en komen gemeenlyk voort, of uit quetſing, of uit zinkingen en uiterlyken toevallen.

Wat de quaalen aangaan die uit quetſing ontſtaan, dezelve zyn gemeenlyk ongeneeffelyk, en de meeſte Paarden blyven daar door blind, waarom het dwaasheid zoude zyn, eenig algemeen middel daar voor voor te ſchryven: Dit is zeker, dat de Oog wonden, door zachte middelen moeten geneezen worden; ook is het nooit quaad zodanig een Paard, voornamelyk zo het jong en vuyrig is, eenig bloed af te tappen, om te beletten dat de humeuren niet ſterk na de wonden toefchieten; maar indien men een Paard doet aderlaaten dat door zinkingen gequeld is, zo maakt men hem onfeilbaar ſteekte blind.

Zodra men bemerkt dat een Paard eenig ongemak aan de Oogen heeft, zo moet men hem de Haver onthouden als zynde dan zeer na-deelig; en dan voedert men hem met natgemaakte Zemelen, zonder hem eenig werk te laaten doen. Zet hem boven dien in een lugtige hoek van de Stal, daar het niet heet nog koud is, want beiden doet daar aan veel quaad.

Om de *Cicatricen* der Oogen te geneezen, zo moet men wat fyn geſtooten zout het Paard in
de

46 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

de Ooren werpen, waar door veele van deeze quaalen geneezen zyn.

De vliezen op de Oogen geneest met Saffraan, Witte-peper, Sal-Armoniac, Sap van Mankoppen, van yder een Once, met Honich welgemengt en onder een gestoten: dog het is goed dat men in den beginne gebruikt, Vosse-gal met Honich-gemengt, een weinig balsam en half zo veel gestoote Peeper, alles wel onder een gestooten en gemengt; ook moet een Hoef-Smidt, of Paarden-Doctor, die zalve in gereedheid houden, om de groove humeuren, dewelke te zamen loopen en op een pakken, te geneezen: Deeze accidenten, die gemeenlyk van veroudering ontstaan hebben roodachtige wortels: Deeze gezwellen zetten zich vast in de Oogleden en maaken een Paard blind: Men moet die uitroeijen en geneezen met een yzer Instrument of Haak, houdende het Oog zo vast dat het niet kan beweegen: dan snyd men het gezwel rondom los, en wascht het zelve met een sponge in laauwe Wyn nat gemaakt; den derden dag, na de operatie, legt men daarop vette kly een Once, Pompholix een half Once, Iris twee drachmaas, en mengen het zelve te zamen met een genoegzaame quantity Honich, waar door het in weinig dagen geneezen word.

De *roode bloed-vlakken* in de Oogen, geneest men met het wit van een Ey, Rosaat Oly en Seruys tot een dikke Salve gemengd, waar mede men het Oog besmeerd; dog in dit geval is het aderlaaten ook zeer goed, en tusschen beide wast men het zelve met wat laauwe witte
wyn,

wyn, en indien het in de winter is, met warme Honich, is zeer goed.

De *gequetsle Oogen* kan men veilig onderneemen te geneezen met Myrrhe een Once, een weinigje Saffraan, met water onder een fyn geſtooten, waar na men daar by doet drie Onzen Meel, dit alles laat men te zamen kookten tot eene zalve, die op het Oog word geapplied, daar door worden veele quetsfuuren geneezen, dog indien de quetsing in 't gezigt is, zo blyft het Paard blind, men mag doen wat men wil.

Voor *Maan-Oogen* gebruikt men wel Kaasjes bladeren, met eens zo veel Wyruyt, dat ze stampen en in een genoegzaame quantiteit oude Meede kookten: dit onder Lynkoeken en kruym van witte brood gedaan en tot een Pap gemaakt, daar men wel wat Sal-Armoniac op ſtrooid, en op het Oog gelegd, is niet quaad, in 't begin van de quaal gebruikt.

Eenige gebruiken alleen een doek in Brandewyn nat gemaakt, en geduurig herhaald om de Brand uit te trekken: Andere gebruiken alleen Roofewater.

Zommigen neemen Oly van zoete Amandelen met vyf doyren van Eyeren, een half pond Saffraan, een vierde deel loots Kampher met kruym van witte-brood; dit warm op het Oog gelegd is goed bevonden.

Dog men mag voor de Maan-Oogen gebruiken wat men wil, de ondervinding heeft geleerd, dat die zelden dan door een Operatie geneezen worden, en dan moet men zulks de eerste
of

48 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

of tweede Maan doen; want na de derde Maan is het reets te laat.

Van de *Gezwellen* der Paarden: Indien de zelve door schoppen, slaan en stooten met geweld veroorzaakt zyn, zoo neemt men fyn gestooten Kalk, wel gemengt met Oly van Olyven en witte Wyn van yder evenveel, tot dat het een Zalfje word, dat men dik op het gezwel smeerd; ook neemt men tarwe Meel met Wyn Azyn en een half Once Manna gemengt, is mede zeer goed.

Andere neemen vier pinten, Moer van Roode Wyn, een pond Seep die men in het Huyshouden gebruikt, twee ponden Honich en wat Kampher, 't geen gekookt tot een Zalve, en op het gezwel gelegd, goed bevonden is.

Aluyn een half vierendeel loots, een pond Paarde pis en een lood bloem van Swavel, dat men tot een zesde deel laat verkooiken, wanneer men het gezwel verscheide malen des daags daar mede bestrykt, waar door veele gezwellen, door stooten &c. veroorzaakt, geneezen worden.

Als een Paard *Aconit* of eenig vergiftig kruyd onder het gras gegeten heeft, zo ziet men dat het Paard duyzelig word, en ter needer vald als of het de vallende ziekten had, en men ziet dat de Spieren zig te zaamen trekken, waar na onfeilbaar de dood volgd, indien men het Paard geen spoedige verligting toe brengt:

Dan moet men het beest ten eersten doen aderen; ook neemt men zaat van wilde Pitercely fyn gestooten en met goede oude Wyn gemengt, het geen men het Paard doet inzwelgen,

gen, waar na het ten eerſten verligting zal ontvangen.

De lieſen van een Paard gequetſt zynde, waar door een gezwel ontſtaat, zo dat het Paard niet kan loopen, worden aldus geneezen: Men laat het Paard in de Stal ruſten, en men ſtooft het gezwel, daar op leggende een ſponge in heete Wyn nat gemaakt, die met Geyte-Vet beſmeerd word waar op men Siroop en wat uitgebrande Vitriool doet, die in Wyn-Azyn ontbonden is, zynde zeer goed bevonden.

De wonden door het ſtryken veroorzaakt, ontſtaan wanneer de achterſte poot van een Paard de hiel van de voorſte poot raakt in 't loopen; of dat die door een ander Paard veroorzaakt zyn, waar door het Paard gewond, een gedeelte van de hiel weggenomen word, en het zelve niet alleen ſterk bloed, maar ook het Paard nootzakelyk kreupel maakt.

Dit ongeval moet een Hoef-Smidt, door het voorzigtig en wel leggen der Yzers zien te voorkomen; dog als men ziet dat het Paard op deeze wyze gewond en kreupel geworden is, zo waſt men de wonden aauſtonds met warme Wyn-Azyn, waar na men daar fyn geſloote Zout en Peper op legt. Dan maakt men eene zalve van Kaarsſmeer, Azyn en het wit van Eyeren, wel door een geſlagen; het geeft op de wonde gelegd en met een doek bedekt word, en dan is de wonde gemeenlyk in een dag of twee geneezen.

Laat deeze wonde veroorzaakt zyn waar door het wil, ja al was die nog zo diep, en al zat de zelve vol ſteentjes en zaud, zo kan

50 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

men die secuur met de volgende balssem genezen.

Legt in een nieuwe aarde pot een stuk geelharst, de groote van een Hoender Ey; dit op een middelmatig vuyr gesmolten zynde, zoo doet men daar evenveel geelwas by; dit al mede onder het Harst gesmolten zynde zo werpt men daar inne een half pond Varkens Reufel, die gesmolten zynde, onder op de grond van de pot gaat zitten, doet 'er dan by een halve Once Honich, die men al mede onder het voorige laat smelten, waar na men daar een half pond gemeene Terpentyn by doet; Dit alles laat men te zaamen zagjes kooken en met een stokje omroeren tot dat de Terpentyn ontbouden en met het overige volkomen vereenigt is, waar na men de pot van het vuyr afneemt: dan doet men daar by twee Oncen fyn gemalen Kooper-roodt, dog moet zeer fyn zyn; dit wederom wel omgeroert zynde, zo laat men alles nog twee of drie wellerjes opkooken: Van het vuyr afgezet zynde zo doet men het door een Zift, het dikke weg werpende en het doorgelopen bewarende, om het zelve in tyd van nood te gebruiken.

Alle Hoef-Smidts, Paarde-Koopers en Stal-Meesters behoorden deeze kostelyke balssem ingereedheid te houden, want dezelve is niet alleen goed voor de bovenstaande, maar voor alle wonden der Paarden; zelfs is zulks een onbetaalbaar Hulpmiddel voor Menschen die zig zwaar gebrand hebben, dewyl niets de brand beeter uittrekt, de wonden zuuyverd en geneest dan deeze heerlyke balssem.

Deeze

Deeze balfem is uitgevonden door den beroemden Paerde Meeſter *Grey*, en door ons en andere Liefhebbers en Kenders, by ondervinding extra goed bevonden. Het is waar, de Heer *Grey* ſpreekt van geen Koper-rood, dog wy bevindende dat die balfem de wonden wat al te ſchielyk zomtyds genas, zonder dat dezelve, na myn gedagten, ſchoon genoeg van binnen gezuverd was, zo heb ik daar voor zorge gedragen, door het byvoegen van 't Kooper-rood; en nu is de balfem, door de langduurige bevinding zo puyk bevonden dat niemant, die Paarden houdt, dezelve ontbeeren kan: Want neemt men in diergelyke gevallen zyn toevlugt, gelyk veele Hoef-Smidts doen, tot de Mercurius, Vitriool en Kooper-rood, zo duurd de geneezing eenige Maanden, waar na men gemeenlyk bevind, dat het Paard in de grond bedurven is, dog door deeze extraordinaire balfem kan men alle wonden ſecuur en ſpoedig geneezen.

De gezwollen aan de borſt der Paarden tegen over het Hart, kendt men als zig aldaar eenige dikte vertoond, wanneer het Paard de kop laat hangen, zwaare hartkloppingen krygt, en druilloorig word: Deezen teekens worden dikmaals door een heftige koorts gevolgt dewelke het Paard ongemeen afmat, waar door hy zomtyds zo zwak en ſlaauw van Harte word, dat hy ter Aarde nedervaldt: Deeze quaal is zeer gevaarlyk, en indien men dezelve niet aanſtonds weg neemt, zo ſlaat de quaal na binnen en word ongeneesbaar.

Zo dra men zodanig een gezwel of dikte be-
D 2 ſpeurd,

speurd, moet men het Paard spoedig een Lavement doen zetten, te zaamen gesteld uit twee pinten water, twee handen vol Gerst en twee oncen Sal-policrest: Dit een quartier uurs te zaamen gekookt zynde zo giet men het zelve door een doek, waar na men een halve pint Koepis daar onder doet, met een vierendeel pond versche Booter: Dit kookfel doet men het Paard tweemaal daags gebruyken tot dat het geneezen is: En om te beletten dat het fenyn, 't geen in 't gezwel verborgen zit, het Hart niet aantast zo neemt men een Schoenmakers Elst, waar mede men het gezwel doorsteekt, waar na men een klein stukje Nieswortel, *Elleborus*, in het gaatje steekt, en alles met versche Booter bezmeerd, daar zommigen wat *Althea* onder doen: Veele Paarden zyn, door dit middel, van deeze gevaarlyke quaal, in weinig dagen geneezen geworden, die zonder het zelve verloren geweest waren.

Terwyl men deeze Remedien gebruykt zo is het goed het Paard van tyd tot tyd zig wat te doen bewegen om de doorstraaling te bevorderen, en de natuurlyke warmte te vermeerderen, die het quaad na buiten dryft.

De gezwolle klieren aan de Gorgel van een Paard, waar door het adembalen verhinderd word: Deeze quaal ontstaat gemeenlyk om dat men de Paarden te drinken geeft, terwyl zy zeer heet en bezweet zyn, of dat men dezelve in de koude, togt, en ongedekt op Stal zet, zo als zy verhit van het loopen of van den arbeid komen; waarom het zeer goed is, de Paarden, die sterk zweeten, en verhit zyn, eer men ze op Stal zet,

zet, in een matige beweging te houden, tot dat ze wat bedaard zyn: De tekens van deeze quaal zyn, als een Paard zig legt te wentelen; zig neder legt en dikmaals wederom opstaat, toonende daar door eenige benaauwtheid te gevoelen.

Men neemt dan een Nyptang, gelyk de Hoefsmids gebruyken, daar men de gezwolle klieren mede vat: dan slaat men die met de steel van een Hoefhamer, tot dat men oordeeldt dat dezelve genoeg gekneust zyn: Ook wryft men die harde klieren wel met de handen tot dat men gevoeldt dat dezelve zagt worden. Dit alleen kan bequaam zyn om die te geneezen zonder dat men dezelve behoeft te openen, ten waare dat die klieren zo groot, hart en sterk gezwollen waren dat het Paard gevaar liep van te stikken, wanneer men die aanstonds moet openen, om het Paard zonder uitstel verligting toe te brengen.

Deeze gevaarlyke gezwollen aldus verzagt ofte geopend zynde, zo moet men het Paard aanstonds onder de tong doen aderlaten, en naderhand de bek met Zout en Azyn wel wryven; ook is het goed, Zout en Water in de Ooren te spuyten, en de Ooren dan zeer sterk te wryven, om de dierelyke geesten te doen doorstraalen.

Dit gedaan zynde, zo maakt de navolgende drank: Neemt twee hande vol hennipzaat, fyn gestooten, en mengt die met een pint witte wyn, daar men twee geraspte Notemuscaten onder doet met zes dooren van Eyeren 't geen men alles wel onder malkanderen klopt: Dit doet men het Paard inslorpen, en laat hem een half uur zagjes wandelen, waar na het Beest genezen

54 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

is, ten waare deeze gezwellen zeer verouderd waren.

Anders neemt men dulle Kervel, fyn gestooten, daar men grof Zout in doet, en dan het zelve door een doek uitwringt, en dit zap in de Ooren van het Paard spuyt; het dikke, of de droefem legt men op de klieren, en men doet het Paard geduurig bewegen.

De puisten, die op de tong van een Paard komen, zyn niet alleen zeer ongemakkelyk maar dikmaals ten uiterste gevaarlyk; en beletten het drinken; dog om dezelve grondig te geneezen zo moet men dezelve, met een schar afknippen, zo na aan het vleesch als zulks mogelyk is, waar na men het zelve met Zout wryft, en dan geneest het van zelve.

Om de quetsuren van de Rug en Rugge-grad te geneezen zo legt men daar op gecalcineerde Oester-schelpen, en men geeft het Paard, onder de Haver, fyn gehakte waal of sineerwortel te eeten.

De quetsuren in de borst, worden door veele geneezen met groen Koper-rood, Vitriool en Aluin, Azyn en Honich onder een gekookt tot een roode Zalve.

Groote gaten en quetsuren in de buyk, naayt men toe, waar na men de bovenstaande Heerlyke Balsam daar op legt; en indien men eenige Inflammatie of ontsteking bespeurd, zo wast men het zelve met kryt in water gesmolten.

Indien de darmen uit de wonden komen, zo moet men dezelve niet aanraken, maar die met een Sponge in warm water gedoopt, na binnen brengen, en wat styf drukken om te verwar-
men:

men: Zo de wonde niet groot genoeg is om de darmen in te konnen krygen, zo moet men het gat verder openen; dog indien de inwendige deelen gequetſt zyn, zo is 'er weinig hoop van genezing, voornamelyk niet indien het Paard bloed door den afgang looſt.

De wonden aan de knien zyn, volgens het gevoelen der ervarenſte Meeſters, het moeijelykſte geneezen, om dat daar weinig vleefch aan is en een dunne huyl op zit, gelyk over al op de pooten, waarom men dezelve moet geneezen met ſterk opdroogende Medicamenten; maar de geneesmiddelen om de wonden in vleefige deelen te geneezen, moeten niet te ſterk opdroogen.

De wonden, die door Diſtelen en Doornen veroorzaakt worden, zo dat het Paard maar ligtelyk gequetſt is.

Daar op legt men Honich en Kaarsfineer, onder malkanderen gefmolten; en als de wonde wat grooter en zwaarder is, zo gebruikt men Terpentyn en heete Raap Oly.

Eenigen, om het geen in de wonde mogt hebben blyven ſteeken, daar uit te doen komen, of om de wonde te geneezen leggen alleen heete of kookende Seruys 'er op, wanneer het geen in de wonde ſteekt zig ten eerſten zal ontdekken, dat men als dan daar uit moet trekken, ſtekende gemeenlyk tuſſchen de voet en de hoeve; wanneer dit daar uit getrokken en de wonde met heete Brandewyn wel gezuiverd is, zo doet daar in een weinig van onze voorgenoemde wonderbaare Balfem, en 't is in korte geneezen.

Heeft men die Balfem niet in gereedheid, zo

neemt men Kaars-smeer, Terpentyn en Wasch onder een gesmolten, en dit warm in de woude gegooten, ten einde het Medicament de grond van de woude te doen raaken: Indien men dezelve wat diep, vervuyld of gevaarlyk vind, en ze nogtans klein is, zo doet men best die woude wat verder te openen om dezelve wel te zuiveren, want anders zo zoude men het Paard, in plaats van te geneezen, in de grond bederven, dog een woude wel gezuverd zynde geneest des te spoediger.

Daar zyn verscheide soorten van uitmunten-de Zalve, die ligt gereed te maken, en daar men allerhande wonden der Paarden ligtelyk mede geneezen kan: By voorbeeld.

De voornaamste Paarde-Meeesters in Italiën, gebruyken daar toe Zout, Boter en Honich, dat zy op een langzaam vuur tot eene Zalve laten smelten.

De Spanjaarden gebruyken witte Wasch, Terpentyn, Oly Rosaat van ieder een once, daar zy twee once Boonemeel onder doen, en dit tot een Zalve laten smelten en kooken; dog andere gebruyken alleen Kampher en Terpentyn van ieder een once, daar zy een pond Oly van Olyven in doen, 't geen zeer goed is.

De Duitsers gebruyken veel een te zamen gesteld Poeder van Wierook, Mastic, Myrrhe, Harst daar men de Strykstokken mede besmeert, geel Oprement, Galnoten, gebrande Harshoorn van ieder een once, en te zamen tot een Poeder gemaakt; dog de ondervinding heeft ons geleerd, dat dit Poeyer beeter is om een gezuverde woude op te droogen, dan om vleesige wonden in

de

de grond te geneezen, waarom men moet bedagt zyn hoe in deeze gevallen te handelen, en zig te reguleeren na de plaatze, alwaar men de woude en quetsuur vind, en zien of die plaatze Zenuwachtig of vleefchagtig is, want de eerſte moet door ſterker opdrogende middelen geneezen worden dan de laaſte.

Een pees of zenuw by na afgeſneden zynde, zo moet men dezelve, om des te ſpoediger te geneezen, geheel afſnyden, en gebruiken dan eenig Defenſif om het loopen der humeuren te beletten.

Eenigen gebruiken ten dien einde de baſt van Olmboomen, met de grondſop of de Droefem van Oly van de Olyven, dat zy te zamen tot op een derde laaten verkooken, zo dat van de drie ponden maar een pond overig blyft, daar men dan twee ounce lange Ariſtoloche of zo genaamd Sarraſyns Kruid ondermengt, met vier oncen Bokke-vet; men moet alles zo lang te zamen laten kooken tot dat het hard word waanneer men het op een ſteen uitgiet. Dit warm gebruikt, zal de afgeſnede pees of Zenuwe in 't korte geneezen.

Voor het loopen van 't Zenuwater uit de Zenuwen en pezen, zo moet men dezelve ſtooven met Oly, Wyn en Honich, wel door een gekookt, waar na men daar na eene Zalve daar van maakt, met het bydoen van de Wortel van Vlierboomen, Honich en d'Althea.

Indien de Zenuw gekneusd is, zo moet men, volgens het gevoelen van den vermaarden *Vicinus* eerſt onderzoeken, met wat Inſtrument zulks geſchied is, indien het met een Hamer is geſchied, zo moet men tot de verrotting en draging ko-

58 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

men; maar indien 'er geen kneufing by is, en 't nochtans eene Contufie is, zo neemt men degeftive of verteerende middelen.

Le *kreupelheid* is een van de gemeenste quaa-
len, dog waar door het beste Paard van weinig
of geen waarde word, en buiten nut en gebruyk
geraakt: En dewyl meest alle Paarden dit gebrek
onderworpen zyn, zo zyn wy, om het belang der
Liefhebberen verpligt, die quaal wat breedvoe-
rigte verhandelen; en op zyn tyd te spreken van
de veelvuldige oorzaken der kreupelheid, de-
wyl ieder op eene byzondere wyze geneezen
word.

Dit gebrek moet men kennen door het gevoel,
dewyl een Paard niet verdragen kan, dat men
ter platze drukt, daar de quaal verborgen is.

Indien de quaal boven de Hoef is, outstaande
door eene vergadering van Humeuren, zo kan
men die door wryvinge doen verdwyuen; en
dit niet willende gelukken, zo maakt men eene
infnyding in de bovenste huyd.

Is de zelve in de Hoeve zo is men genootzaakt
dezelve zagjes te openen, en dan stooft men die
met oude pis, daar men Zout in heeft laten
smelten; waar na men de wonde met een linne
doekje of sponge wel zuiverdt: dan besmeerd
men het zelve met Kaarsmeer, daar men een heet
yzer boven houdt, om het smeer door die warm-
te diep te doen indringen. Zo het ongemak daar
door niet verdweenen is, zo zal men bevinden
dat het in een Etterbuyl is veranderd, die vol
waterachtig vogt zit en zomtyds hardt en ook
wel zagt is.

Dit gezwel moet men met een Lancet of
Scheer-

Scheermes rontom openen , en de wonde wel zuiveren , waar na men het zelve verbind met oude Oly , Honich en gemaale Duyvels-brood ; en eindelyk legt men daar op doorgesnede Vygen.

Indien de kreupelheid ontstaat uit pyn in de Zenuwen of pezen , zo moet men de knien , de schyven en de beenen wryven met Oly en Zout ; dog men moet langduurig maar niet te hardt en met een leenige hand wryven.

Zo de knien gezwollen zyn moet men dezelve stooven met warme Wyn-Azyn ; dan legt men daar op gestoote vlaszaad , nat gemaakt met water en Honich ; of men wryft de knie zagjes met een Sponge , in kookend water eerst , en daar na in Honich gedoopt : Indien zig eenige stoffe openbaard , zo legt men daar op Zuurdeeg , of gerste meel nat gemaakt met oude Wyn , water en Honich , dat alles ongemeen verzagten zal : Het gezwel ryp geworden zynde zo opend men het zelve zagjes met een Scheer-mes en geneest het gelyk gezegt is.

Wanneer men ondervind dat een Paard , met de voorste of achterste poot verder vooruit treed als met de anderen , zonder daar op als te durven rusten ; als men ziet dat zulks niet door het beflaan of vernagelen ontstaat , en men eigentlyk niet kan ontdekken waar aan de kreupelheid is toe te schryven , zo moet een Liefhebber en kender , tot het navolgende , zyne toevlugt nemen.

Neemt de nodige hoe veelheid van eenige Moeskruiden , als Salade , Kool of Rapen , die het beste zyn , kookt die in 't water tot dat ze gaar

60 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

gaar zyn; en drukt 'er dan het zap uit. Doedt dan die uitgedrukte Rapen of Moeskruiden in een pot, en doedt daar drie of vier Once Versche Reufel of Boter by: Als dit wel te zamen gestoof is, zo slaat men dit zo heet zulks mogelijk is, om het been of poot, men windt 'er een doek om en laat het zo zitten tot des anderen daags des morgens: Wanneer de Hoef-Smidt, komende om het yzer af te trekken, bevinden zal dat de hoorn zagt is geworden; en als hy dan de hoef en zool van het Paard met zyn Veegmes afsteekt, zo zal hy aanstonds kunnen ontdekken of de kreupelheid ontstaat om dat het Paard vernageld is, dan of hetzelve alleen aan eene vertreding of kneuzing is toe te schryven.

Is het Paard vernageld, of dat een scherp steentje, stukjes glas &c. in het leven getreden is, zo moet men het gequetste deel met een scheer of pennemes zagjes openen, het zelve wel van alle onzuiverheid zuyvren; giet 'er dan warm gemaakte zalve van *Diachylon* of *Melilot* in, en dat zo dik dat de voorste holligheid volloopt. dek alles met werk, vlas of hennip om het vast te houden: herhaald dit dagelyks en gy zult bevinden dat het Paard in een dag twee of drie volkomen genezen zal zyn, indien gy met uw pennemes niet te diep gesueden hebt; want anders zo zal de genezing wat langer aanloopen.

Gy moet nooit toestaan dat de Hoef-Smidt, gelyk veele gewoon zyn te doen, brandende of heete Terbentyn in de holligheden van de Voeten gieten, waar door de wonden schielyk

toe-

toeloopt, en indien 'er als dan eenige vuyligheid ingebleven is, zoo moet het van binnen zweeren tot dat het zig uitwerpt doordringende de kroon van de Voet; en men heeft, reden om wel te vreden te zyn indien het Paard als dan binnen de zes Maanden geneezen wordt.

De Kanker der Paarden, veelyds ontstaande uit zwarte gal: Deeze gevaarlyke quaal word door snyden geneezen indien het zieke deel zulks kan lyden; maar indien niet zo wryvt men de plaatze met asfche van verbrande kreeften, gestoote pyn Appel gemengt met de droesein van Azyn en gebrande Puymsteen; waar by men doecht zaadt uit Vygen, gestoote wortels van wilde Komkometers, verich Water en Azyn.

Indien 'er een gezweer of gezwel by is of eene wonde, zoo gebruikt men geen Water, maar men wascht het met Wyn: daar na verbind men het zelve met wilde Zuuring, Koperrood, Asfche, Kalk, van yder even veel onder makanderen gemengt, daar men de wonde &c. mede bedekt, en daar na de plaatze rontomme met Oly besmeerd.

Anderen snyden het uit, en branden het tot op het leven, waar na men daar gestoote spaanse vliegen, Aluin en Oly van Cyprus op legt. Dit is de beste en kortste raad, mits dat de plaats zulks toelaat om het zelve zonder gevaar te doen.

Het gebeurt dikmaals dat de Paarden kleine gezwollen aan de pooten krygen, voornamelyk indien zy geloopen hebben op nieuw opgehoogde

62 *Devolmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

de wegen of daar veel gekapt hout en vuyligheid legt.

Deeze gezwollen ontstaan uit kleine scherpe stukjes hout, steen &c. die de Paarden in de Zoolen zo diep treden, dat zulks het leeven raakt, waar door het beest een ongelooffelyke pyn lyd, en dikmaals kreupel en bedurven word.

Indien men, door het dagelyks examineeren der pooten (dat nooit vergeeten moet worden, gelyk wy gezegt hebben) bevind dat 'er iets diergelyks in de Zool zit, zo moet men zulks voorzigtig, dat het niet afbreekt, tragten uittrekken; en zoo men in 't uittrekken bloed ontdekt zo is zulks een goed teeken; dog vind men geen bloed, zo doedt men het Paard wat heen en weer wandelen om te zien of het hinkt of kreupel is; zo niet, dan heeft, 't geen in de Zool zat, het leeven niet geraakt, maar hinkt of myd het Paard zoo kan men niet vroeg genoeg de nodige hulpmiddelen daar tegen gebruyken.

Indien men, onder de weg, ziet dat het Paard myd, zo moet men niet voortreiden, maar aanstonds de Pooten visiteren, en 't geen in de Zoolen steekt daar uit trekken, en ryden dan voet staps tot aan de eerste pleisterplaats, alwaar men dan Wasch doedt smelten, en het zelve op de wonde giet, zo dat ze geslooten word, zonder dat het gevaar loopt van verder kreupel te worden, schoon men zyn weg vorderd.

Te Huys en aan de Stal gekomen zynde, zo ziet of het Paard nog kreupel is of myd! zo ja, neemt

neemt dan heete Oly en finelt 'er het Waſch ſchoon uit, windt 'er een doek om, en geeft het beeft wat ruſt: Indien de wonde wel gezuiverd is, zo zal het Paard in 't korte geneezen zyn; zo niet, dan moet men daar mede handelen gelyk wy gezegt hebben.

Indien een Paard, door eenig toeval, van een hoogte in eenige diepte komt te vallen, en men niet zien kan dat hy zig in ofuitwendig bezeert heeft, zo moet men eger de noodige hulpmiddelen, voor 't geen zig dikmaals naderhand, maar te laat ontdekt, gebruyken:

Ten dien einde neemt men *Sangapenum*, de groote van twee Boere-boonen; dezelve gemengt met Water en Azyn, en ſpuyt dit in de Neusgaten van het Paard: Neemt dan Aſſche en vermengt het zelve met twee ponden water, (als het kan zyn zo neemt hier toe de Aſſche van het Hout van Braamſtruyken want dat is 't beſte, maar anders neemt men Aſſche van eenig ander Hout,) doet zo veel Aſſche in het Water dat het tot een Pap word, en op een doek gelegtzynde, zo verbind men daar mede de plaats die men vreeft dat door de val beſchadigt is, 't geen men door 't betaſten van 't Paard traecht te ontdekken.

Neemt dan van die Aſſche en mengt ze onder een pint Wyn, daar men een geſtoote Granaat of Oranje-Appel onder doet, en zulks het Paard door een Hoorn, in 't Lyf giet, dat de toevallen zal voorkomen, maar zo dra men bemerkte dat het Paard de loop krygt zo is zulks een teken dat hy zig van binnen bezeert heeft, en dat de dood naby is.

Daar

64 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

Daar zyn zekere Onkruiden, die onder het Gras groeijen, voornamelyk de zo genaamde Wilde Kool, dewelke, indien een Paard dezelve onder Gras of Hooy gegeten heeft, gevaarlyke toevallen veroorzaken.

Indien dit by geval gefchied is, zo neemt tamme of geplante Kool, legt die in Melk te weeken, daar men dan het zap uitdrukt, welk zap men het Paard in de keel giet.

Kool-water met het afkookfel van Vygen en Water onder een gemengt, aan zodanige Paarden ingegeven, is mede puyk goed: Maar de grootste verligting ontfangt een Paard in diergelyke gevallen, zo men gestoote Schellen van Kreeften, onder het Koolwater gemengt, het Paard ingeeft, dog men moet dit drie dagen agter een doen, tot dat de Buyk wel gezuyverd is.

Men ontdekt dat een Paard van deeze wilde Kool, of van eenig Onkruid gegeten heeft, wanneer men ziet dat zyn lichaam zwak word; dat de achterfte deelen te zamen worden getrokken; dat een Paard met moeite gaat, en waggeld of hy vallen wil, welke teekenen ophouden, zo dra het quaad uit het Lichaam is.

Zo men weet dat een Paard dulle Kervel of Petercely gegeten heeft, zo zal hy zyn hoofd door pyn en zwaarte laten hangen, en eindelijk fchielyk tegen de grond vallen; doet hem dan ten eerften aan de Kop Aderlaten, en, behalven het gebruik der voorige middelen, zo flooft men de Kop met warme oude wyn, tot dat het geneezen is.

De Bloedvinnen of Bloedzweeren der Paarden
ge-

geneest men op deeze wyze: Kneust de jonge uitspruitzels van Cypressenhout, daar men een pont Galnoten, met Reufel en Wasch, ieder een half pond, en Wyn-Azyn onder doet: Dit tot een Pap gemaakt zynde legt men op de Bloedzweeren.

Wanneer een Paard door het Kolyk word aangetast, zo vald hy neder als of hy de valende ziekte had; dat tusschen beide wel wat beeterd, dog wel haast op nieuw te voorschyn komt, na dat de pyn vermeerderd of verminderd: Hy wenteld zig om en om als hy nederlegt: hy heeft als een blad wanneer men hem koud water te drinken geeft, hy zweet van benaauwtheid, en kan niet anders dan met moeyte asem haalen:

Neemt dan Lange of Spaanse Peper, de Bezien van den Lotus-boom, Petercelie, Venkelzaad, zwarte Peper, Malrove, van alles even veel; Dille twee Scrupuls, *Centaurus* een once, *Camepitros* een halve once, Zaat van Petercelie en Gember, van ieder een halve once; (zelfs mag men 'er nog wel veele andere verwarmende Kruyden en Zaaden onder doen, maar van ieder niet te veel) vermengt dit met twee ponden Honich, en geeft het Paard daar van wat in met warm water, zulks van tyd tot tyd herhalende tot dat hy verligting krygd.

Indien men bespeurd dat een Paard pyn in de Buyk heeft; en men het bovenstaande zo schie-lyk niet klaar kan maaken, zo neemt vier Lepels Honich, een once fyf gestoote Wierook, vyf Lepels Azyn en een half pintje oude France Wyn; mengt dit wel onder malkanderen, en

geeft een derde daar van, ieder dag, aan het Paard in; dog gy moet het Paard wel toe dekken, en het zelve, zo veel mogelyk is geduurig in beweging houden: Dit doedt men drie dagen achter een, wanneer het Beest gemeenlyk genezen is.

Indien een Paard, door het eten van slegt Hooy, pyn in de Buyk krygt, gelyk ligtelyk gebeuren kan; en het geen men bemerkt wanneer een Paard onrustig word, met moeite asem haald en op zyne pooten staat te waggelen, zo moet men hem aanstonds op de schoften en aan de Buyk doen Aderlaten, en hem de Mond met warme Wyn wasschen, en drinkt hy die in zo veel te beeter is het, en dan geeft men hem de gewoone pis afdryvende geneesmiddelen in.

De Engelsche zyn in diergelyke gevallen wel gewoon, het gehemelte in de Mond, van diergelyke Paarden, met Menschendrek te wryven, en geeven voor dat veelen alleen daar door geneezen zyn.

Anderen mengen Haze-drek onder negen Lepels Honich, daar zy vyftien korrels Peper onder doen, en zulks het Paard doen inzwelgen: En dewyl de Kolyk of Buyk-pyn zeer onderscheiden is, zo kunnen, na de onderscheidenheid der qualen, deeze verschillende Remedien, ieder op zig zelve genomen, van veel nut zyn, dog dan moet men alvorens de oorzaak van de quaal wel kennen.

Nu is het gewis, dat de waare oorzaak van deeze zo gevaarlyke ziekte der Paarden, zelden met volkomen zekerheid bekend is; dierhalven, indien een Paard daar door aangetast word,

zo moet men voornamentlyk bedagt zyn om de vergaderde harde stoffen af te dryven, en het Paard behoorlyke afgang te bezorgen, 't geen men best, spoedigst en veiligst door het Klisteren doet.

Indien men uit eenige oorzaaken geen Klisteren kan gebruyken zo maakt men zet Pillen van *Scamonea*. Andere neemen Kauwoerden of Pompoen, daar zy een kruys in snyden, en dan dat kruys vullen met Oly en Zout, waar na zy het zelve in de Naars-darm steeken, 't geen niet alleen afgang verwekt, maar ook de pis afdryft, waar door het Paard veel verligting bekomt: daar na besmeerd men hem de Buyk met warme Oly, en men giet hem in de Keel een laauwe of warme Decoctum van allerhande verwarmende en windbreekende Kruyden en Zaaden, houdende het Paard in een geduurige beweging, wel en warm toegedekt zynde; want deeze quaal meest door koude ontstaande, moet door ontlasting en warme middelen te gebruyken, geneezen worden.

Dog de langduurige ondervinding heeft my geleerd, dat men in diergelyke gevallen, niet beeter kan doen, dan, dat men neemt een pond Oly van de Olyven, daar men een glas Brandewyn onder doet: Dat giet men het Paard in de Keel: dan zet men hem een Lavement van warme Wei.

Is de Kolyk zo zwaar, dat het daar niet na luysterd, zo neemt men twee ponden Oly van Olyven, daar Mineral Christal in ontbonden is: dan zet men hem een Klysteer van warme Wei-

de, daar men het sap van Huyslook onder mengt, 't geen extra goed is.

Als men bemerkt dat de Paarden zwaare snydingen of krimpelingen in 't gedarmte hebben, 't zy zulks word veroorzaakt door koude, of eene vergadering van scherpe vogten in de Ingewanden, die zeer gevaarlyk en zomtyds doodelyk voor de Paarden zyn.

Neemt dan drie korte dog sterke Pypen, vuld dezelve met goede en zwaare Tabak; steekt de eerste ter deege aan en brengt de steel in het fondement van het Paard, en hy zal de Rook daar van inzuigen: Als de eerste Pyp byna uit is, zo steekt men in tyds een tweede aan, en men doet daar mede als met de voorige: Als de tweede byna uitgerookt is, zo steekt men de derde aan, en doet daar mede als met de voorgaande, en gy zult bevinden, dat uw Paard in een oogenblik geneezen is.

Van de vyftig Paarden, die van deeze gevaarlyke quaal waren aangetaft, heb ik negenenveertig op deeze gemakkelyke en spoedige wyze geneezen; en naauwelyks een van vyftig had het Kolyk zo sterk, dat ik daar door genoodtzaakt wierd myn toevlugt tot de voorige Hulpmiddelen te neemen, waarom ik ieder een raade, in diergelyke toevallen, eerst dit te probeeren.

Voor gezwolle beenen, waar door dezelve ook veroorzaakt mogen zyn, gebruyk ik de navolgende Hulpmiddelen:

Neemt vier pinten roode Wyn, dat men zagjes op een helder brandend vuur doet kooken, dog men moet het geduurig omroeren; en als
men

men bemerkt dat het begint dik te worden, zo werpt men daar in twee ponden meel, een pond Honich en een pond zwarte Zeep, dat men ter degen te zamen vermengdt: Deeze Pap of Zalve dik genoeg zynde, zo slaat men die met een doek warm om het gezwel, dat de quaal genoegzaam onfeilbaar zal verdryven.

Indien de Zaal of het Tuyg, eenige quetsing of gezwel aan het Paard heeft veroorzaakt, zo neemt een vette en vuyle Vaat-doeck, hoe vetter hoe beeter, maakt die door heet en legt ze op het gezwel: bedekt het met nog een ander heete doek in het Vaatwater gedoopt, en bind 'er nog een drooge doek overheen; een quartier van een uur naderhand, zo doopt men de eerste doek wederom in heet en vet Vaatwater, en men doet als vooren; dit herhaald men drie ofte vier maalen, en gy zult bevinden dat het gezwel verdwenen is; waar na men het zelve wafcht met zout water: dog in diergelyke gevallen moet men niet vergeeten het Tuyg of de Zaal te laaten vermaken, dewyl het anders, ten tweedemaal een nog veel gevaarlyker gezwel en quetsing op die zelve plaats zoude kunnen veroorzaken.

Het gebeurd dikmaals, wanneer het zeer koud is geweest, dat een Paard, aan de beide zyden van de Buyk een gezwel krygt, van de dikte en lengte als een Arm, strekkende van achteren tot vooren:

Zo dra gy diergelyke zwellingen bemerkt, mits dat die niet alreeds te zwaar geworden is, en gy daar door verhinderd word, zo doet het Paard in de zyden laaten, omtrent ter plaatze

daar men met de Spooen steekt, en tapt hem, aan ieder zyde, omtrent een half pint bloed af; bekleed de plaats warm, en zelfs warmer als na gewoonte, waar na gy hem een drank van Anyszaat zult ingeeven, daar gy een dag of twee mede moet blyven continueren, hem verder behandelende als een Paard dat verkoud is: Indien het gezwel dan nog niet verdwenen is, maar dat zig eenige stoffe daar in zetten, zo opent men zulks zagjes met een Lancet, en het gezwel zal verminderen na maate dat de verkoudheid verdwynt.

De klooven vind men aan de hielen der Paarden, en zyn te wel bekend om breedvoerig beschreven te worden: Zy worden veroorzaakt door quaadaardige scherpe vogten die ze doen openbarsten: Die vochten hebben een quaade lucht, ook vallen de klooven zeer pynelyk.

Eer men eenig hulpmiddel hier toe gebruykt zo scheert men het hayr van 't vel, daar de klooven zitten, schoon af en dan wryft men de plaats met Oly van Hennipzaadt.

Het beste is, dat men Oly van Hennipzaadt en Brandewyn, wel onder een geklopt, gebruykt, en daar mede de klooven wryft, wanneer die aanstonds genezen zullen.

Om het droogen der klooven te verhaasten zo maakt men eene Zalve van Smeer, Kopperrood en Honich, te zamen wel onder malkanderen gekookt; en als het van 't vuur is afgezet zo strooid men daar fyne gezifte Kalk onder, tot dat het een Pap is geworden, dat men dan op de kloove legt, die aldus ten eersten droogen.

Indien men op de Reize bevind dat de pooten

en voeten van uw Paard beginnen te zwellen, dat gy ergens eenige klooven outdekt; veel meer als men ziet dat de pooten en voeten zo styf worden, dat een Paard moeite heeft om te gaan leggen, zo moet men van de Pleisterplaats afreidende, het eerste uur zagjes voortreiden tot dat de zwelling door de doorstraling verdwenen is, wanneer een Paard eerst na behooren zyne pooten kan roeren.

Als gy ter plaatze komt alwaar gy dien nacht zult blyven, zo doet aanstonds de pooten en voeten van zodanig een Paard met zwarte of groene Zeep wel bestryken, en dan dezelve met warm Water afwasschen. Dit gedaan zynde neemt dan die Pap van Moeskruyden te vinden pag. 59. en slaat die, gelyk aldaar geleerd word, om de pooten en voeten: Voerd uw Paard na gewoonte, en geeft hem drie of vier uren na uw komst warm water te drinken.

Geeft hem ook een Balletje te zamen gesteld uit een halve once Mineral d'Æthiopie, zo veel Balsam van Sulpher, evenveel Terpentyn en Anyszaat, mengt dit te zamen met Theriaque of met Honich en neemt daar van de groote van een Kaatsbal, en doet hem dit inzwelgen, en daar na giet men het Paard een pint warm Bier in den Hals.

Laat hem de geheele nacht in een warme plaats in de Stal zetten, zonder daar uit te komen tot dat gy des morgens vertrekt: Geeft hem even voor uw vertrek wederom warm water te drinken, 't geen noodig is wanneer men die Balletjes gebruikt; maar zo gy hem onder de weg te

drinken geeft, zo laat hem koud water drinken na gewoonte.

De tweede nacht geeft men hem geen Balletje meer, maar legt des nachts de bovenstaande Pap van Moeskruiden om de pooten en voeten.

De derde nacht geeft men hem wederom een Balletje, ook gebruikt men de Pap van Moeskruiden als voren.

De vierde nacht gebruikt men de Pap van Moeskruiden alleen, zonder iets meer. De 5de nacht geeft men hem het derde Balletje, dog men blyft die Pap van Moeskruiden gebruyken tot de volle geneezing toe.

Indien men op de Pleister-plaatzen de noodige Moeskruiden niet vind om die Pap te maaken, zo doet in een Pot verse Reusel of Boter smelten, en bestrykt, zo heet zulks mogelyk is, de pooten en voeten daar mede zo van binnen als van buyten; en twee dagen daar na zo doedt uw Paard aan den Hals Aderlaten, en tapt hem omtrent een pint bloed af.

Indien het Paard jong, en het ongemak nog versch is, zo zal hy aanstonds genezen zyn; maar is het een oud Paard, en heet het lang dit ongemak gehad, zo is men genootzaakt het zelve van tyd tot tyd te herhalen om hem te genezen.

Ten tyde als men deeze middelen gebruykt, zo moet men het Paard niet sterk doen galopperen nog draven, maar gestadig en zagjes reiden, want het zweeten zoude de geneezing vertraagen; regenagtig weer en natte wegen doen hem ook veel quaad.

Men

Men vind ook klooven aan de knien der Paarden, of gezwollen mede vervuld met ſcherpe humeuren, gelyk die welke aan de hielen en de kroon van de voet zyn, zo dat die Paarden, door pyn, in 't loopen, naauwelyks de pooten voor uit durven zetten; dog dezelve hulpmiddelen die de eene genezen, genezen de andere ook.

Schoon wy reets van het behandelen der Paarden hebben geſproken, zo noopt my de aangelegendheid der Stoffen nogmaals aan te roeren waar voor men, op de Reize zynde, boven alles te zorgen heeft; te meer, dewyl hier door geheimen zullen ontdekt worden die een Liefhebber nootzakelyk moet weteen.

Het moet dan een vaſte wet voor u zyn, dat gy uwe Paarden drenkt een half uur voor dat gy ter plaatze komt daar gy des middags eeten, of wat vertoeven, en daar gy des nachts blyven zult: dog indien gy by ongeluk onder weg geen water hebt gevonden, en zy op Stal komen, zo doet de Paarden een weinigje laauw water in de Stal brengen, zonder immer toe te ſtaan dat men hen koud water uit de Pomp geeft.

Indien gy zagjes reid zo kond gy uw Paard altoos op de weg drinken geeven, wanneer het u behaagd, of de gelegendheid zig daar toe aanbied, zonder bevrees te zyn dat dit de Paarden quaad zal doen: In tegendeel zo zal hen dit verfriffen: Maar indien het Paard zeer verhit is, en lang zonder drinken geweest is, zo zou hy te veel en te ſchielyk drinken, dat hem veel quaad zoude kunnen doen; want een groote plas koud water in een verhitte maag, ſchielyk ingezwolgen, moet de natuurlyke warmte nootzakelyk

74 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

uitbluffen; maar twee ofte drie mond vollen, of wat water langzaam door de breidel te slurpen, kan niet anders dan verfrissen, zonder dat dit quaad kan doen.

Zo gy gegaloppeerd, of hard gedraaft hebt, en uwe Paarden zeer sterk zweeten, en uwe Paarden op Stal komende weigeren te eeten, zo moet gy de noodige Precautien gebruyken en zorg dragen dat zy niet geheel de eetlust verliezen; want de bevangentheid of het smelten van 't Vet zyn de gevolgen die daar uit ontstaan kunnen:

De tekens hier van zyn, dat het Hayr der Paarden als over einde begint te reizen, en het Vel zig als met naden vertoond: Zo dragy zulks gewaar word moet gy het Paard wel doen wryven, en hem warm toedekken: Laat dan Pik of Harst smelten, en giet dit in de holligheid van de voeten: geeft hem ook eenige handen vol Paardeboonen, en doet Stroo zo dik onder hem spreiden dat hy tot aan de Buyk toedaar in staat: Dan neemt een mingelen goed Bier, doet daar in een half pond Anyszaat en een half pond gemeene Honich, dat men te zamen laat kooken; dan van het vuur gezet zynde zo moet men het blyven roeren tot dat het laauw word, wanneer men, met grondfop met al, zulks het Paard in den Hals giet.

Voederd uw Paard na gewoonte en drenkt hem des morgens met laauw water, en geeft hem des avonds een slobbering van garste Meel of gemalen Mout; en zo het Paard de verlore eetlust daar door niet weder verkrygt zoo geeft hem een balletje in, waar van wy pag. 71. gesproken heb-

hebben, en ten einde te beletten dat de pooten niet styf worden zo wafcht dezelve, (gelyk wy hier voren gezegt hebben en nu met voordagt herhaalen om de aangelegendheid van de zaak; want niemant kan gelooven hoe goedt het is, dit werkftellig te maaken op een moeyelyke en langduurige reize) met groene of zwarte Zeep en warm water; of anders met Vet en Vuyl Vaatwater, 't geen mede zeer goed is, en houd het Paard warm in de ftal zonder hem in de lucht te laaten komen.

Het is ook zeer nuttig, des avonds op de ftal komende de Hoeven wel te fmeeren, en dan vuld men de holligheden der Voeten met het onderftaande zamenftel dat eenvoudig en gemakelyk te maaken is:

Neemt twee of te drie handen vol Zeemel, doedt die in een aarde pot, en doedt daar by zo veel Vet als de Zeemel kan inzwelgen: hier van maakt men balletjes zo groot dat yder de holligheid van de voorfte Voeten kan vullen: Die holligheden op deeze wyze gevuld zynde, zo bind men een doek daar om heen, en laat het Paard de nacht over aldus ftaan: Het is genoeg dat men dit aan de voorfte pooten doedt; dog des winters en in natte wegen doedt het weinig effect, dewyl dit Vulfel dan aanftonds uit de holligheid weekt en vergaat.

Men vind Stalknegts, die zig verbeelden veel verftand te hebben, en daarom diergelyke Paarden des avonds op de ftal komende, de holligheden der voorfte Voeten vullen met Koe-mest, potaarde en pis; dog dit verflapt en verdooft de pooten der Paarden zodauig dat die
Paar-

Paarden, des morgens geduurig zullen struyken en niet valt kunnen staan, tot dat de natuurlyke warmte, door het loopen, wederom begint door te straalen: Ja deeze compositie, die veel te gemeen is, maakt de pooten zomtyds zo styf, dat het Paard alzo erg word als of het bevangen was.

Ik weet, dat veele Stalknegts en zelfs eenige Stal-Meesters van gevoelen zyn, dat de Paarden de pooten en voeten verhitten, voornamentlyk als zy, in warm weer, op drooge kley hard loopen; En nog te meer als het zwaare Paarden zyn, die hard gedraaft en een zwaar Rytuyg getrokken hebben, waarom zy willen dat men de beenen der Paarden, als zy op de stal komen, moet wasschen om de zelve te verfrisen.

Dit wasschen sta ik volkomen toe; maar niet met koud water, en gelyk veele gewoon zyn te doen, met het begieten van Emmers vol koud water de pooten af te spoelen, dewyl dit in 't geheel niet deugd maar het wasschen met warm water is, in diergelyke gevallen, zeer goed; de Reden zeer klaar zynde:

Want door dit wasschen en affspoelen met koud water zo sluiten de Pörien, en de hitte word daar door na binnen gedreven, 't geen volstrekt strydig is met het oogmerk, zynde men van voornemen om die groote verhitheid te doen verdwynen, en het Paard daar van te ontlasten: Maar wascht men de pooten der Paarden met warm water en Zeep (gelyk wy gezegt hebben) of met warm Vaatwater, zo worden de pooten niet alleen schoon, maar de poorien openen zig,
en

en de doorstraling der pooten en voeten word aldus bevorderd, waar door die verhitheid, door de hardheid en hette van de weg en de Zon ontstaan, gemakkelyk zal vervliegen.

Bediend gy u, boven dien, van die Zeemelballen, daar wy even van te voren van gesproken hebben, zo loopt gy geen het minste gevaar, dat de pooten uwer Paarden zullen verstyven, of dat de Paarden bevangen zullen worden:

De waare Liefhebbers en Kenders der Paarden, moeten dit nooit vergeeten; voornamentlyk de Liefhebbers van de Hartdravery niet; want die Heeren, met hunne kostelyke, dog door het Hartdraven verhitte Paarden, op de stal komende, zo vind men veele knechts, (om hunnen yver te doen zien, in gunst te geraaken en groot drinkgeld te krygen) die aansonds, ten minsten voor en al eer de Paarden wederom ingespannen worden, de pooten met koud water afwasschen, en zelfs affspoelen; dog die Heeren, dewelke dit zomtyds zelve gelieven te ordonneeren, moeten weten, dat een groot gedeelte der ongemakken hunner Paarden, daar aan toe te schryven is.

Een Rechtgeaard Liefhebber, in een Herberg onder weg vernachtende, zal zig met vermaak getroosten by zyne Paarden, eer hy gaat eeten, te blyven staan, tot dat zy gevoederd en besteld zyn, om dezelve zo veel rust en gemak te bezorgen als mogelyk is, voornamelyk indien de Paarden jong zyn: Want schoon het een doorgaand spreekwoord is, dat Jonge Menschen beeter eeten en slaapen als de
Oude

78 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

Oude, zo is het in tegendeel de waarheid, dat Oude Paarden beeter eeten en slaapen als de Jonge:

Men moct, aan jonge Paarden, het voeder niet alles te gelyk, maar in twee of drie Tempoos geeven, dan zullen ze het zelve met meerder graagte op eeten.

Bemerkt gy dat uwe Paarden moede worden, en dat den eetens lust begint te vergaan, zo neemt een pint oud Bier en maakt dat warm, waar in gy een Musje Brandewyn zult doen, of Genever is al zo goed met een once Poeder van Diapente of wat gestoote Anys-Zaat; Dit zal uwe Paarden versterken, en teffens de op weg gevatte koude en winden verdryven; hier door zullen uwe Paarden op nieuw zo fris, sterk en moedig worden, dat gy, met het grootste vermaak ter waereld, uwe reize zult kunnen volbrengen.

Het is zeer goed de Paarden, die niet graag in 't eeten zyn, ten tyden dat de Radys overvloedig en goed koop is, die met de groente met al te eeten te geeven; ook neemt men wel Knol-Radys in Azyn nat gemaakt, en die onder de Haver gesneden, is zeer goed om de eetlust op te wekken.

Als men ziet dat de eetlust der Paarden vergaat, zo moet men ten eersten onderzoeken, of het Paard geen puysten op de Lippen heeft: Dit kan men gemakkelyk ontdekken, als men ziet dat de Paarden met de lippen tegen de krebbe leggen te schuuren, ten teeken dat de lippen jeuken; dan moet men dezelve aanstonds wegneemen, gelyk wy voor heen geleerd hebben,

ben, dewyl die jeuking, in het eeten, de Paarden hinderlyk is.

Eer wy tot de overige quaaLEN en gebreken overgaan, zo gelieve een yder te bedenken hoe lastig het voor een Paard moet zyn, dat een Ryder of Mender, hem onder het lopen, van tyd tot tyd in de bek legt te rukken om hem aan te zetten; daar waare Liefhebbers en Kenders een Paard met een ligte en vaste hand leiden waar zy willen, waar door het Paard een zachte Bek behoud, vaster in zyn gang zal zyn en gehoorzamer na den toom zal luisteren:

Het grootste teken van een slegt en onkundig Ryder is dan dat men zyne handen en armen op en neder ziet gaan, gelyk men onkundige te Paard ziet zitten als of zy met armen en beenen zogten te vliegen; en op een Chaize zittende zo slaan zy met het Leyceel op en neder, trekken en rukken het Paard, dat het zomtyds niet weet of men wil dat het voor uit of dat het agter uit zal lopen.

Anderen, die niet veel wyzer zyn, klappen met de Zweep, schreeuwen en slaan een Paard, zo als ze van de stal afreiden, zo dat de beesten staan te beeven of dat ze by na dol worden: Het is onbetamentlyk zulk een Edel dier als een Ezel te behandelen, zelfs eer het weet wat men van hem begeerd: een Kender en waar Liefhebber gaat zagtzinnig te werk en weet zoe te teekens te gebruyken die de Paarden niet alleen verstaan, maar waar aan zy met vermaak gehoorzamen; dog het slaan komt niet te pas dan wanneer zy weigeren te gehoorzamen, en
met

met een tikje van de Zweep kan een Kender meer uitvoeren, dan een onkundige met veel te slaan en hard te schreeuwen.

Van het oogenblik dat iemand te Paard of op een Rytuig treed, en de Leyceel op vat, kan men zien of het een Kender is of niet; en een goed Paard kan nog beeter gevoelen met wien hy te doen heeft.

De jeuking aan de beenen die de oude Paarden, en ook veele jongen onderhevig zyn, zo dat zy de pooten geduurig leggen te schuuren dat 'er het Hayr afgaat, geneest men zeer gemakkelyk.

Neemt een mengsel van twee Oncen gestoten *Eusorbes*, dat men in een pint goede Wyn-Azyn laat sinelten gedurende zes uren lang, gesteld zynde op heete Assche, wryft dan daar mede de plaats alwaar het jeukt, en het zal aanstonds beter en geneezen zyn.

Dit ongemak ontstaat zeekerlyk uit bedorven en verhit bloed; dierhalven indien deeze quaal sterk en van vooren is, zo doedt men niet quaad het zelve van vooren, en indien het van achteren is, het Paard van achteren te doen aderslaaten, om ontlasting aan dit verhitte en bedurve bloed te geeven.

Voor het verstuyken of verrekken der Paarden neemt het dikke of grondsoep van Azyn, met heete Assche en oude Reuzel, dat men wel onder een vermengt, dan onder een Ey kneed, en de zalve aldus op de quaal legt.

Want men kan zien dat eenig deel uit zyn gewoone plaats is, wanneer de naaste deelen als uitpuylten; dat men dan wederom te recht moet

moet zetten; dan legt men daar op eene Spontge in Wyn-Azyn nat gemaakt, die men styf daar op bind: Zoo men bevind dat alles nog niet hersteld is, zo stampt acht Ouncen Griekse Venkel, dat men eerst doet weeken in Wyn, en dan in Honich opkookt, waar na men dit Medicament, tien dagen lang, daar op legt.

De pis-loop is niet minder gevaarlijk voor de Paarden als de opstopping van 't water, indien men niet tydig de noodige hulpmiddelen daar tegen gebruykt. Deeze quaal krygen gemeenlyk de jonge Paarden door te sterk te loopen, te arbeiden, en zig te verhitten.

Om dit te geneezen zo moet men die grootte hette zien te temperen, door hem aauftonds de Haver te onthouden en Voederen hem met nat gemaakte Zeemelen, van het oogenblik af dat men deeze quaal ontdekt; en dan zet men hem des morgens een verfrissent lavement, en men doet hem aderlaten; de tweede dag na de aderlating herhaald men het lavement, en de derde dag tapt men hem nog bloed af.

Dit gedaan zynde zo neemt men omtrent twee hand vollen Levantsche Bolus, fyn gestoten, dat men in twee pinten water doet, en wat laat kooken, en dan mengt men dit onder het water dat aan het Paard te drincken word gegeeven; dog men moet hem het zelve altoos warm geeven; zelfs hoe warmer hoe beter; en dit doet men des avonds zo wel als des morgens; ja, men herhaald dit zo dikmaals als hy begeerte toond om te drincken, dat veelvuldig geschied, dewyl diergelyke Paarden zeer

dorstig vallen, om dat de inwendige hitte de ingewanden aantast; dog hoe meer een Paard, door deeze quaal aangetast, van dit warme water en Poeder drinkt, hoe eer hy geneezen zal zyn.

De pyn die de Paarden zomtyds in de Dyen hebben, verтоond zig, als men ziet dat de achterste pooten als vast gehouden worden als of zy gebonden waren: dan moet men hem in de beide Liefen doen aderlaten, en dezelve rykelyk met warm water wasschen, waar na men dezelve met een mengzel van water en Wyn wasscht:

Indien het niet geneezen is, zo moet men het in 't ronde ulcereren met een heet Yzer; zo hy eenige pyn gevoeld van de hals af tot aan de billen toe, zo moet men de staart sterk uitgestrekt houden, en kloppen de aderen, waar na men daar bloed uit trekt.

Zo een Paard veel daar meede gekweld is, en zwaarmoedig afem haald, en pyn in de rug en de Ruggegraad heeft, zo moet men hem aan de dyen aderlaten, en leggen daar astringeerende zalve op; ook moet men het Paard warm op stal houden staan, en doen met hem gelyk wy gezegt hebben, tot de geneezing toe.

De uitslag der Paarden, is eigentlyk de uitwerking van heet en scherp bloed, dat zig met puisjes in de Huit verтоond, en waar aan de kostelykste Paarden het meest onderworpen zyn:

Deze quaal baard in 't gemeen meerder ongerustheid dan gevaar, dog indien dezelve verzuimt of qualyk behandeld word, zo kan zulks
een

een Paard in de grond bederven: Want ſchoon het zender is, dat deeze quaal ontſtaat uit een te groote meeuigte verhit en ſcherp bloed, die een ongewoone hitte door het gantſche Lichaam verſpreid, zo ſchynd daar uit te moeten volgen dat Paarden, die daar door aangetaſt worden, onfeilbaar adergelaten moeten worden: Nogtans bedriegd men zig hier in; en veele onkundige Meeſters die dit ordonneeren zyn daar door oorzaak van het bederf van diergelyke Paarden.

Aldus heeft my eene langduurige ondervinding geleerd, dat het te vroeg laaten, van Paarden door deeze quaal aangetaſt, oorzaak is geweest dat de brand en hitte van het bloed na binnen ſloeg, waar door niet alleen de koorts maar zomtyds een doodelyke ziekte ontſtaat:

Om deeze reeden moet een Kender, wanneer hy deeze quaal ontdekt, geenzins toestaan dat zyn Paard daar voor adergelaten word, maar veel eer bedagt zyn om die ſcherpte van het bloed te temperen, en die groote hette door welgepaſte uitwaſemende hulpmiddelen, uit te dryven; en wanneer deeze middelen een tydlang gebruykt zyn, en men bevind dat het quaad te hardnekkig is en daar na niet begeerd te luyſteren, dan word het eerſt tyd om tot de aderlating over te gaan; dewyl de Natuur ons dan door de ondervindinge leerd, dat de hulpmiddelen niet krachtig genoeg zynde om de Maſſe van het bloed te zuiveren, de Medicamenten door een kleine aderlating geholpen behooren te worden, om te beeter door te werken.

Deeze quaal is gemakkelyk geneeg geneezen; want men heeft niets anders te doen, dan zodanig een Paard, in plaats van Haver, een beslag van Zeemelen tot zyn Voeder te geeven, mits daar dagelyks onder doende een Once *Foie d'Antimoine*, waar door het bloed getemperd, verkoeld, en verfrist word, zo dat alles in 't korte zal verdwynen.

Deeze *Foie d'Antimoine*, zynde een Compositie van Niter en Antimonium, mag met recht het wonderbaare *Arcanum* voor meest allerhande ziekzens der Paarden genaamt worden, doende zulke wonderbaare uitwerking op de Paarden dat het ongelooffelyk is: Zelfs heeft my de ondervinding geleerd dat Paarden, die groeijen nog bloeijen konden, ja daar niets goeds van te hoopen was; als meede anderen die ziek waren zonder dat men konde ontdekken wat hen hinderde, en zonder dat eenig hulpmiddel van vrucht was, in korten tyd door dit Heerlyk *Arcanum* niet alleen hersteld zyn maar ook zo vet en schoon zyn geworden, dat het een lust was om te zien:

Om deeze reeden houden veele ervaarene Paarde-Koopers, deeze Remedie voor een groot geheim, dat zy met de grootste omzigtigheid verborgen houden: dog wy, die alleen nuttig aan alle Liefhebbers zoeken te zyn, openbaare dit geheim met het grootste vermaak; ja wy vinden het zelve van zo veel belang voor allen die Paarden houden of te behandelen, dat wy zeer omstandig hier van zullen handelen: Te meer, om dat in alle de Boeken, waar in van de

de hulpmiddelen tegens de ziekten der Paarden gesproken word, hier van by na niet eens ge-rept word.

Het is noodig iets van de natuur van de An-timonie te zeggen, dewyl dit hulpmiddel zeer gevaarlyk, ten minsten voor de Menschen ge-ordeeld word, en mogelyk niet zonder reede: dog het zelve heeft een geheel andere uitwer-king op de Paarden als op de Menschen, schoon men het daarom met verstand moet gebruiken.

Een Hoogduitsche Monnik, genaamt Basilius Valentyn, die den Steen der Philosophen zegt, bedienden zig daar van in het smelten der Me-talen.

Hy de byzondere uitwerking daar van onder-vonden hebbende, probeerden het aan de Var-kens, geevende hen een zekere quantiteit in hun eten, waar door die beesten eerst sterk purgeerden, en naderhand op zulk een wonder-baare wyze begonden te groeijen, vet en zwaar te worden, dat yder daar over versteld stond: Een klaar bewys, dat het alle quaad uit het Lic-haam dryft en dan de Natuur der beesten confi-derabel versterkt, twee der heerlykste en noo-digste zaaken om de Paarden een volmaakte ge-zondheid te bezorgen.

Deeze goede en nuttige ontdekking deedt dien Monnik besluiten, om alle zyne meede Broeders dit heerlyk hulpmiddel ook in te gee-ven, om alle quaad uit het Lichaam te dryven, en de Monnikken zo veel te gezonder te maa-ken; dog dit had een droevigen uitslag, dewyl alle de Monnikken, die het zelve ingenoomen hadden, daar door kwamen te sterven; en zee-

dert dien tyd, heeft men het *Antimoine* of tegen de Monnikken Itrydig, genoemd.

Deeze *Basilius Valenty*n komt egter de eer toe, dat hy het geheim eerst heeft uit gevonden, om de gevreesde eigenschappen van dit Mineral te overmeesteren en te dooden, houdende tot zyn dood toe staande, dat dit het heerlykste en uitmuntenste hulpmiddel tegens allerhande quaalen en ziekens was: Nogtans is het zelve eerst drie honderd Jaaren naderhand in gebruik gebragt door den berugten *Paracelsus*; en dit hulpmiddel geraakte geheel in de Mode, tot dat het gebruik daar van Anno 1566, door een Arrest van 't Parlement van Parys verboden wierd.

In den Jaare 1637 wierd de Antimonie, by openbaar gezag, wederom onder de purgeerende middelen aangenomen; tot dat het Arrest, van den Jaare 1566, door een nieuw Arrest Anno 1650 en dus nu hondert jaaren geleden, verboden en de Antimonie in haar voorige eer hersteld wierd, en zedert dien tyd heeft niemant tegen het gebruik van de Antimonie durven opkomen.

De Doctoren in Holland komt, boven alle anderen, de Eere toe, dat zy dit zeer gemeenzaam gebruiken, en wonderbaare geneezingen daar door doen: Ook is dit Hulpmiddel thans zo gemeen, dat men het zelve in alle de Apothecars Winkels vinden kan, wordende aangezien voor de uiterste Toevlugt in veelerhande ziekens, daar anders geene Hulpmiddelen voor te vinden zyn.

De wyze om dezelve te prepareren en te gebruiken is zeer verschillende, en moet gepast

zyn na de quaalen waar toe dezelve gebruykt word; waarom ik alle de Liefhebbers der Paarden zoude raaden, deeze *Foie d'Antimoine* by een braaf Apothecar te koopen, om ſecuur te werk te gaan, dewyl dezelve met veel kouſt en opletendheid moet geprepareerd worden.

Maar dewyl men in andere Provintien &c, zo wel geen occaſie heeft om deeze *Foie d'Antimoine* te bekomen, zo zal ik de preparatie van de *Antimonium Diaphoreticum*, dat is, zweetverwekkende, of uitdryvende Antimonie alhier mede deelen.

Neemt vier oncen raauwe fyn geſtoote Antimonie, en twaalf oncen wel gerafineerde en gecriſtallifeerde Salpeter of Niter, die zeer helder en glansryk is: Stampt die Salpeter klein, zo dat het een zeer fyn Poeder word; mengt dan die twee Poeders wel te zaamen in een Mortier, dat men geen witheid meer daar in ontdekken kan, vertoonende zig zwart van een egale kleur.

Dit gedaan zynde, zo zet uw Smeltkroes in de Houtskoolen, en laat die door heet en gloeiend worden; dog de Kroes moet zo geſteld zyn, dat gy die na genoeg met een ſtuk van een Pan kundt ontdekken en toedekken, of met de Tang uit het Vuur neemen of wederom inzetten kondt; dog gy moet zorg dragen dat de Kroes vaſt en onbeweegbaar in het Vuur ſtaat zonder om te vallen.

Wanneer de Kroes door gloeiend en rood is, zo neemt een Lepel van het voorgeſelde Poeijer: Ontdekt met uw Tang de Kroes, en werpt daar dit Poeijer in, en dekt de Kroes dan wederom

fehilyk toe, en laat die zo toegedekt in 't Vuur staan tot dat de Kroes wederom rood en door-gloeiend is.

Als gy bevind dat al uw Poeijer rood geworden is, zo werpt men daar wederom een Lepel vol in, gelyk men de eerstemaal gedaan heeft; en men wagt wederom tot dat dit ook geheel rood is geworden, altoos het Vuur wel aanblazende: En hier mede gaat men op dezelve wyze voort tot dat al het Poeijer, dat gy in voorraad gestooten en gemengt hebt, rood is geworden.

Wanneer gy aldus geeindigd zult hebben deeze Stoffen te *ontploffen* (zo noemd men het geluid der Mineralen, die in een Smeltkroes gezuiverd worden, en die in de Kroes heet wordende een geraas maken, door het uitdampen der vochtigheid) zo laat de Kroes met Koolen bedekt zo lang staan, tot dat alle de Koolen vergaan of van zelve uitgegaan zyn, en roerd de Stoffe van tyd tot tyd om die des te beeter op de grond van de Kroes te doen nederdaalen.

Het Vuur uitgegaan, en de Kroes nog heet zynde, zo zet Fontein-water te kooken, daar gy uw Kroes in zet, en daar in laat staan tot dat de Stoffe die daar in is, ontbonden, en geheel tot Poeijer geworden is, wanneer gy dit Poeijer in dit kookend water moet werpen, en laten het nog een weinig opkooken. Dit gedaan zynde, zo neemt gy uw Kroes uit het water en laat die drogen om die naderhand op nieuw te kunnen gebruiken.

Als uw Poeijer, in dit heete water geheel ontbonden is, zo is het tyd om dit daar wederom
uit

uit te doen: Neemt dan een schoone Aarde pot daar gy het water, nu door het Poeijer wit geworden zynde, zult ingieten; ten welken einde men alles, zo Poeijer als water, in de pot waar in het gekookt heeft, wel omroerd; en wel omgeroerd zynde, zo giet men het schieklyk over in die schoone Aardepot; en indien 'er nog iets op de grond van de Pot, waar in het gekookt is, overblyft, zo bediend u daar van niet.

Laat dit witte water, in deeze schoone Pot staan rusten gedurende vier en twintig uren, als wanneer men het bovenste en klare water daar stilletjes, en zonder beweging afgiet, want hoe miader men de Pot beweegt hoe beeter; dit doet men tot dat het Poeijer zoude volgen, dan houdt men met afgieten op.

Dan moet men wederom schoon en klaar heet water in gereedheid hebben, en gieten het wederom op de Poeijer die op de grond van de Pot is blyven leggen: dan roerdt men het om met een stokje, en laat het wederom vier en twintig uren staan rusten, waar na men dan wederom het water daar zagjes afgiet, gelyk men de eerste maal gedaan heeft.

Deeze wassching herhaald men drie ofte vier maalen, en zelfs meerder, tot dat het water 't geen daar af komt geen Saipeterachtige of zoute smaak meerder behouden heeft.

Dan moet gy uw Poeijer, met het weinige water dat daar nog op gebleven is (want het is onmogelyk het water zo schoon van het Poeijer af te gieten dat 'er in 't geheel geen water meer opblyft) op een graauw Papier doen dat uitgespreid op een geleike Pot legt; dog men

90 *De volmaakte Princelyke Hoef-Smidt,*

moet een yle fyne doek onder het Papier leggen, anders zo zoude het Papier zig begeeven.

Wanneer al de vochtigheid door gelekt of in het Papier getrokken is, dan droogt men het Papier met het Poeijer daar op, op warme Afsche, zonder het Poeijer van 't Papier af te neemen.

Dit Poeder aldus geprepareerd zynde, zo moet men het zelve in een Aarde Kom doen, en giet daar op gerectificeerde Brandewyn, tot dat het Poeijer een duym breed hoog bedekt is; stelt het dan op 't Vuur, en roerdt het wel om, tot dat het ophoudt met branden, waar na men de Kom op de warme Afsche zet, tot dat het Poeijer geheel en wel gedroogt is; en dan hebt gy de beste en zeer wel geprepareerde *Antimonium Diaphoreticum*, die bequaam is om de poorien te openen, de uitwaaseming te bevorderen, en te doen zweeten, waar door de quaade humeuren uit het lichaam gedreven, en veele oude en zwaare gebreken genezen worden, zonder eenig gevaar.

Dog laat ons tot de overige Remedien en quaalen der Paarden te rug treden.

De Hals-dragten aan de Paarden te appliceeren is thans by de meeste Paarde-Meesters een doorgaande gewoonte geworden die men, zo dra een Paard ziek word, in 't werk stelt; want de dwaaze, dog gewoone wyze van handelen, is, als een Paard ziek word: Aanstonds doedt men hem Aderlaten, het komt te pas ofte niet; en dan doedt men hem een Drank inzwelgen, en eindelyk zet men hem een dragt, het

het zy aan den Hals of aan de Buyk, zonder de quaal te kennen, of zig by den Eigenaar te informeeren wat arbeid het Beest gewoonlyk doedt, om daar uit te kunnen opmaken wat die quaal veroorzaakt heeft.

Ik beken, dat het gebruyk der dragten te zetten, by zekere gevallen, zeer nuttig en nootzakelyk is; maar wederom in andere gevallen zo is het in tegendeel nog nootzakelyk nog dienstig, doende meer quaad dan goed, en dienende alleen om het Paard te quellen en te verzwakken.

De dragten die men onder de Buyken der Paarden zet die bevangen zyn geweest, gelyk men aan veele Koetspaarden doedt, doen meerder quaad als goed, om dat een dragt, aan een Paard dat bevangen is, een te groote looping van bloed en dierelyke geesten verwekt, dat hem zodanig verzwakt, en in zodanig een graad zyne kragten doedt verliezen dat hy nooit te herstellen is.

Aldus heb ik vyf dragten aan een Paard te gelyk zien zetten, in hoope dat de Stoffe, die de bevanging veroorzaakten, daar door zoude komen te schieten; dog hoe meerder die dragten etterde, hoe meer het op de beenen schoot, tot dat alle de Vaten zo vervuld daar mede waren, dat 'er geen Hulpmiddel meer overig gebleven was, 't geen my volkomen overtuigt heeft dat dit een zeer verkeerde weg ingeslagen is om de bevangentheid te geneezen: Een vermaard Chirurgyu geliefde daar op aan te merken, dat zo veele dragten aan het sterkste
Mensch

Mensch gezet hem geheel zoude uitmergelen, en dat zulks met een Paard het zelve was.

Het waar gebruyk der dragten is om harde gezwellen te diffolveeren; om eene kneuzing of wonde te verfriffen; om de vogten, die tuffchen vel en vleefch zitten weg te neemen of te diffiperen: Vraagt aan de meefte Paarde-Meefsters, waar toe zy de dragten ordonneeren, en zy zullen u andwoorden; dat zy het uit precautie doen om de bevangentheid, voornamentlyk in jonge Paarden, voor te komen; en dewyl de dragten de Humeuren aftrekken zo moet zulks beletten dat die niet op de beenen vallen: Ik beken, dat ik eertyds ook aldus geredeneerd heb, maar de ondervinding heeft my wyzer gemaakt, gelyk ik hier boven gezegt heb, waarom ik, volgens myn pligt, anderen daar voor waarschouw.

De *Vaarnen* of *Faarnen* aan de Paarden, kan ik niet beeter vergelyken als by de Kinder-pokken onder de Menschen, zynde veelyds gevaarlyk en van quaade gevolgen indien daar voor in tyds geen zorge gedragen word.

Een Paard krygt deeze quaal door te dicht by anderen te staan die daar door aangetaft zyn, of om dat men ze te fchielyk wil vet maaken, fchoon mager en nog van de geledene fatiguen niet volkomen uitgeruft zynde: ook wel om dat men de Paarden te fterk voerd, fchoon zy geene beweging hebben, en dat men hen in dien ftaat vergeet te doen Aderlaten.

De koude en de hette, het bloed verdikgende, en de Aderen daar door te zeer vervuld zynde, zo kan daar uit de bevangentheid ont-
staan;

staan; of door gebrek van genoegzame precautie, zekere verstoppingen, waar door het bloed in de Aderen bedervende zo komt die scherpe Stoffe door de Aderen en Huit heen dringen, en formeeren die Vaarnen. Ik twyffel of wel iemant zal durven staande houden, dat de dragten de koude en de hette geneest, waarom de dragten, nog het gesmolte Vet, nog de bevangentheid nog de Vaarnen niet kan geneezen.

Ik zal mogelyk te stout zyn openbaar staande te houden, dat de loping der stoffen die door de Hakken en de Straal van de Voet geschied, niet kunnen geneezen worden dan door Hulpmidde-len die door de mond ingegeven worden.

Nogtans gebruiken de meeste Hoef-Smidts om de zelve op te houden, Armenische Bolus, Aluin, Vitriool, Sterkwater en Koperrood, 't geen volkomen strydig met de geneezing is: want alle bloedstempende of verstoppende mid-delen, dryven de afkomende scherpe Humeuren wederom te rugge, daar men die een vrije loop behoorden te geeven, want anders zo zullen de beenen zodanig zwellen dat het Paard daar niet langer op staan zal kunnen; en het geen oorzaak is, dat die Humeuren op andere plaatzen uitbreeken.

Als 'er zeeven Hoef-Smidts zyn, zo zullen ten minsten vier van die zeeven styfstaande hou-den dat de Vaarnen tusschen de Huit en het Vleesch zitten: dog is dit zo, waarom kunnen zy de Vaarnen dan niet door de dragten genee-zen! Het antwoord is klaar: Om dat het quaad daar niet zit, zo kan de dragt niet helpen.

Eer de Vaarnen uitbreeken zo ziet men dat de

de Aderen gespannen, 't geen aanstonds tot een waarschynlyk bewys verstrekt, dat de oorspronk van dit quaad in het bloed is: Tapt nu een pintje bloed uit de Hals-Ader van een Paard met gespanne Aderen, en het bloed zal wanneer het verkoeld zal wezen, de tekenen van bederf aantoonen.

Het Aderlaten belet de voortgang van deeze quaal, en verzuymt men dit, zo zullen de Vaarnen het geheele Lichaam eindelyk bedekken, en over al daar Aderen leggen uitbreeken; het geen my heeft doen vaststellen, dat de oorzaak van dit quaad niet in de Huit maar in het bloed zit, waar op men in de genezing bedagt moet zyn.

Een Paard, door deeze quaal aangetaft zynde zo moet men hem aanstonds doen aderlaten; zelfs kan men dit verscheidemalen herhaalen, zonder echter te veel bloed te gelyk af te tappen, moettende dit geschieden na maate dat de kragten van het Paard zulks kunnen toelaaten, want zo men te veel bloed aftapt, zo stelt men het Paard buiten staat om het gebruik en de werking der hulpmiddelen te kunnen wederstaan.

Als de quaal nog in 't begin is, zo neemt men *Radice nodosa*, die men in twee of drie zakjes nieuw linnen doedt en men hangt een zakje aan de Maanen, een aan de Staart en een onder de Buyk, en de vaarnen zullen zeer schielyk opdrogen: dog het is best dit niet werkelijk te maaken, dan na dat het Paards bloed door uitdryvende middelen wel gezuiverd is: Ook moet men bedagt zyn, dat de Paarden, met deeze ziekte bevangen, geen Haver, maar
wel

wel een beſlag van Zeemelen word gegeven, dewyl de Haver quaad daar voor is.

Indien deeze quaal zo violent is dat ze nergens na wil luysteren, zo doecht uw Paard, na het adergelaten is, onder de Haver, twee en een halve Once *Aſſa foetida* fyn geſtooten, ingeeven; en zo hy zulks niet eeten wil zo laat hem honger lyden tot dat hy alles, niet tegenſtaande zyne onwilligheid opgegeeten heeft: Neemt ter zelve tyd twee ballen Wynruyt, yder van de groote als een Duyve Ey, en ſteekt die in beide Ooren; dog men moet de Ooren dan wel ſtyf toebinden dat daar geen lucht in komt, en laaten die zo drie dagen lang toegebonden blyven.

Om de vaarnen ſchielyk te doen verdwynen, gebruikt men Arſenicum met Oly van Laurieren gemeugt, daar men de vaarnen mede beſtrykt, twee malen yder dag, wanneer zy na vyf dagen verdweenen zullen zyn. Daar zyn boven dien nog zeer veele andere Remedien, waar van eenigen niet quaad zyn, dog de kortheid van ons beſtek laat niet toe daar meerder van te ſpreken.

De *Koorts*, is een der gevaarlykſte quaalen die een Paard kunnen treffen, en zo men in tyds de nodige hulpmiddelen daar toeniet weet te gebruiken, zo mag men het Paard wel voor verlooren reekenen.

Men word gewaar dat een Paard de *Koorts* heeft, als hy kort en benaauwd afem haald; dat hy zwaare kloppingen in de flanken heeft; dat zyn mond verhit en dat zyn tong en gantſche Lichaam zeer brandig is; dat de Lippen droog,

droog, beslaagen en zwartachtig zyn, dat de Ooren hangen en de Aderen gezwollen staan: Deeze teekens zyn nog niet genoeg, maar als men daar by ziet dat het beest waggeld in 't gaan; dat het dit ogenblik gaat leggen, en dan wederom opstaat; dat het Hart tegen de Zyden aanslaat en sterk klopt, en dat het gezigt droevig en bezwakt staat, zoo behoeft men niet te twyffelen of zodanig een Paard heeft de Koorts.

Wilt gy dit nog zekerder weten, zo moet men aamerken, dat men boven de knien, na binnen, een pols vind, welkers klopping men kan gevoelen indien het Paard geen al te dikke huyt heeft; maar zo dit niet na u genoeg gelukken wil, zo houd uwe hand voor de Neusgaten, en gy zult daar van, uit de hitte van den adem, genoeg kunnen oordeelen.

Op zekere tyden en omstandigheden zoude het zeer gevaarlyk zyn, een Paard dat de koorts heeft, te doen aderlaten of te purgeeren; daarom doet men dan best zyne toevlugt tot het Clisteren te neemen:

Dit is volstrekt nootzakelyk, schoon weinig Menschen de moeite willen neemen om door dit middel, het arme beest, verligting te bezorgen; en dat om twee Redenen: De eerste is, om dat de minste Menschen verstand of kennisse genoeg hebben om te kunnen oordeelen of het Paard de Koorts heeft of te niet: De tweede reden is, om dat weinig Menschen de noodige zaaken en Instrumenten daar toe hebben, zynde een Clysteer-Spuyt het voornaamste.

Dog ten dienste van waare Liefhebbers zal ik alhier byvoegen, de Compositie van een Clysteer, dat ik in diergelyke gevallen, van zeer veel effect gevonden heb, en dat men met weinig moeiten kan werkstellig maaken; dog altoorens moet men in gereedheid houden, een Clysteer-Spuyt, van acht a tien duymen lang, welkers mond ofte opening zoo groot is dat men daar de top van een duym in kan steeken, en daar men een pyp kan op zetten.

Doedt dan kooken, in twee Mengelen water, een leepel vol Haver Meel, twee Oncen Zene-Bladeren, twee Ponden Cassonade of te groove Poeijer Zuyker, een halve pint Oly van zoete Amandelen en een hand vol Zout:

Neemt dan een Offe of Varkensblaas, maar die groot genoeg is om dit alles te kunnen bevatten, en bind die onder aan de Klifsteer-Spuyt; en giet dan het Lavement door de Mont van de Spuyt in de Blaas, dog het lavement moet iets warmer als bloed laauw zyn, en zet de Pyp op de Spuyt: dit gedaan zynde zo houd men de kop van 't Paard zo laag zulks doenlyk is, en men Spuyt het lavement, door het drukken van de blaas in het Fondement of Aars-darm, en men laat het Paard stil op Stal staan, tot dat het Lavement afgaat, zonder de dwaasheid te hebben van de staart tusschen de beenen te binden, dewyl dit weinig ofte niets kan helpen; en nogtans is 't zeker, hoe langer een Paard het Lavement by zig houdt hoe beeter dat het is, om veel uitwerking te doen.

Een verrukte Zenuw aan de Schouders, geneest men op deeze wyze:

Neemt twee Oncen Aspic Oly, een Once zo genaamde Zwaluwe Oly, en wryft met uw hand de Schouwer daar meede, waar na men het Paard op die plaats doet aderlaaten, en men geeft hem dan een dag twee of drie rust, wanneer het gebrek verdwenen zal zyn, zo het niet te zwaar geweest is:

Indien het Paard dan egter blyft hinken zo moet men hem een ronde dragt zetten omtrent twee duymen lager als de punt van de Schouwer, om de humeuren te doen dissipeeren; dog de Meeſter, die de dragt zet moet wel toezien dat hy, in 't zetten van de dragt, de ader niet doorboort, want zo hy die quetst, zo is het honderd tegen een of het bloed zal zig in het Lichaam verspreiden en een mortificatie of versterving veroorzaken, daar ik veele Paarden van heb zien sterven.

Na dat de dragt gezet is, moet gy het Paard twee dagen lang rust gunnen, tot dat het ter degen etterd; en schoon het Paard dan mogelyk nog zal hinken zo is het niet quaad het zelve wat aan de hand heen en wederom te leiden, en het hinken zal al langzamerhand verdwynen; dog men moet niet vergeeten de dragt alle morgen om te draaijen, schoon men zelfs voort moet, om de etter zo veel te beeter daar uit te doen komen.

Om deeze quaal te geneezen, zo zyn veele Hoef-Smidts gewoon een gat in 't vel van de Schouder te maaken, dat zy dan op blaazen met

een

een pyp, gelyk de Slagters de Kalveren doen; waar na zy met een Yzere Spadel, van de breedte van een degen, de huyt van het vleefch los maaken, en het dan branden en verbinden: Dog ik moet zeggen, dat ik nog nooit geen Paard op deeze wyze heb zien geneezen, maar wel veele verminken; en een waar Liefhebber kan niet zonder ſchrik aanzien, dat zulk een Edel Dier, zo mishandeld word.

Andere Hoef-Smidts raaden aan het gebruik van de Oly *d'Origanum*; dog ik ben daar zeer tegen, als hebbende ondervonden, dat de zelve te heet en te penetrant is; want zo gy die wat dikmaals gebruikt, zo zal die Oly het been zelve doordringen; zo dat die beenen naderhand ligt breeken en by het doen van de minſte fatigue zo knappen zy als glas:

Ik heb zelfs bygewoond dat een Paard, wordende door de Stal-Knecht by de hand geleid, het groote been brak dat tuſſchen de Schouwder en de Knie inlegt; en de Hoef-Smidt moeft erkennen dat hy dit Paard dikmaals de Schouwders met de gezegde Oly gewreeven en beſmeerd had om een verrukking te genezen.

Indien uw Paard de bikkel verwrongen heeft (zynde een klein beentje, van binnen boven de plooy van de knie,) zoo zal het gezegde hulpmiddel alleen zulks geneezen kunnen; dog men heeft veel moeite om eenige Zalve daar op te doen hegten, het geen men egter door een verſtandig verband moet tragten te doen.

Indien uw Paard, een dag of vier naderhand,

hand, niet volkomen geneezen is, zo examineerd de heup, alwaar dan de verrukking zal bevonden worden te zyn; en dewyl men aldaar geene Zalve kan gebruiken, zo moet men dit door het zetten van een dragt tragten te geneezen.

Wryft ook de heup, met de boven gemelde twee Olyen, en wel ter plaatze daar gy de verrukkinge meent te weezen, waar na gy de dragt zult zetten, omtrent drie ofte vier duymen beneden de groote holligheid die aan het plat van de Dyen is.

Als de dragt begint te etteren zo moet gy zorg dragen dat de dragt alle morgen omgedraait word; en na acht of tien dagen moogt gy de dragt weg doen en dezelve met versche Reuzel geneezen, om geen Lidteeken agter te laten.

Veele Paarden worden kreupel, om dat de groote Zeenuw verrukt of te geforceerd is; en meest alle Hoef-Smidts en Paarde-Meefters staan dan verlegen, niet wetende hoe het zelve te geneezen; en het gelukt hen by na nooit om dat zy de oorzaak van het quaad niet kennen.

Wat de Autheurs aangaan die over de ziekten der Paarden in 't algemeen, en over dit ongemak in 't byzonder ichryven, zy geeven daar voor Remedien op die zeer moejelyk te bekomen en in 't werk te stellen zyn: als by voorbeeld: De Longe van een Schaap; een gebrade jonge Hond of Kat, die men levendig de buyk op gescheurd heeft, en die men dan zo heet op de verrukte Zenuwe moet leggen, en diergelyke dwaasheid meer.

Wat

Wat my aangaat, die erken dat dit accident van het uiterſte gewigt is, ik ben by na beſchaamd zo veel van de dwaasheid van anderen geſproken te hebben, (ſchoon het noodig was om, Menſchen die daar geloof aan ſlaan, oogen te doen krygen) te meer dewyl dit gemakkelyk genoeg te geneezen is.

Om de verrukking of kneuſing van de groote Zenuw der Voorpooten te geneezen zo neemt men een gemeene Lepel, boorde vol, of een weinig meer met verſche Reuzel, of Ganze vet: doet dit in een aarde pot op 't vuyr ſmelten; en wanneer dezelve door heet is, zo wryft daar mede de Zenuwen van de plooy van de knien af; dog dit vet moet zo heet zyn als het mogelyk is om des te beeter te doen penetreren.

Maakt dan een Pap van gekookte en uitgedrukte Raapen, en legt 'er dat heet op en verbind het wel, en laat 'er dit de geheele nacht op zitten, dog men moet die Pap des morgens en des avonds vernieuwen, en zoo de quaal verſch is, zo zal het in een dag of twee geneezen zyn, maar indien het verouderd is, zo zal het vyf of zes dagen duuren eer het geneezen is.

Zo uw Paard een langen tyd kreupel is geweest, en de Zeenuwen hard en opgetrokken zyn geworden, zo zal de bovenſtaande Pap die verzagten en leenig maaken: Maar indien gy, volgens de gemeene raad der Hoef-Smidts, daar heete, ſterke, penetrante en opdroogende Olyen op appliceerd; ja de zelve, volgens veeler gewoonte, door een heet Yzer doet uitrekken, zo kund gy hem toonen dat dit de weg

is om uw Paard hoe langer hoe meerder te verlammen: En wil hy 'er het vuur toe appliceeren, 't geen hun laatste toevlugt is, zo iteld u daar tegen, want van dat oogenblik af aan zal uw Paard ongeneslyk worden.

Het gebruik der Trek-pleisters, van de doorbytende en brand-middelen zyn al zo gevaarlyk als het vuur zelve; want aan de eerste plaats, zoo heeft men veel moeite dat men die ter rechter plaatze houden kan zonder verschuyven, gelyk nochtans voltrekt nootzakelyk zoude zyn om geen verkeerde uitwerking te veroorzaken: In de tweede plaats, indien het Paard, dat groote pyn hier door lyden moet, met zyne tanden daar by weet te komen, zo zal hy in zyn woeden, niet alleen de Huyt, maar het vleesch en zelfs de Zenuwen afscheuren: En wie zal dit bedenkende, dwaas genoeg zyn om zo veel te wagen en het armen beeft zo veel te doen lyden en dat om hem veel meer quaad dan goed te doen.

Boven dien zo veroorzaaken de Trek-pleisters en het vuur uitpuylingen en uitzettingen, en groote Lidteckens, die een goed Paard zodanig ontciereren, dat, al was het geneezen, zo heeft het daar door meer dan de helft van zyne Schoonheid en Waardye verlooren: Boven dien, zoo zullen die middelen nooit de voorgestelde geneezing te wege brengen:

Om alle deeze redenen moet men zig laten gezeggen, en niet halfsterrig by de Oude gewoonte, en het gebruik van die geweldige en felle middelen blyven, alleen om dat Vader en Grootvader zoo gedaan heeft, want de onder-
vinding

vinding heeft ons wyzer gemaakt en geleerd, dat het gebruik der Pappen en Zalven veel beter en ſecuurder geneeft, het beeft minder doet lyden, en geene Lidtekens nalaat.

Boven dien zo moet ik de Liefhebbers waarſchouwen, dat men hardgeworde Zenuwen dikmaals voor verrukkingen aanziet, die de Paerde-Meeſters ſmeeren met ſterke en heete Olyen, of zy blazen de ſchouwder op, zetten het Paard dragten of komen tot het branden, waar door de Zenuwen nog verder hard en verdroogende het Paard in de grond bedurven word: Ook moet men alvoorens wel verzeekerd zyn, dat het quaad in de Schouwder zit, eer men eenige Operatie aldaar toelaat.

Bemerkt of uw Paard, in 't gaan, de punt van de Voet langs de Aarde zal ſleepen, dan ſchort het niet aan de Zenuwen; maar indien het quaad in de Zenuwen zit zo zal hy, in 't gaan de poot optillen, dog korte treden doen, zonder ſtout door te treden, ook zal hy dan door de pyn kreupel zyn, en in beide gevallen zyn 'er vyftig verrukkingen tegens een in de Schouwder.

Men kan weeten dat een Paard verkoud is, als men zyne Oogen ziet traanen en loopen, en een helder, lymachtig klevend vogt uit de Neusgaten ziet vlieten: Dit kan zeer ligtelyk veroorzaakt worden, al wierd een Paard maar op de togt van een Venſter of Deur gezet; ook kan de vochtigheid van een nieuw gebouwde Stal, die zeer ongezond is, daar ligtelyk de oorzaak van wezen, waarom men daar in voor-

zien moet; en zo hy van deeze quaal by ongeluk aangetaft word, zo steld hem wel toegedekt in een warme hoek van de Stal, en geeft hem van tyd tot tyd een Drank van gekookte Anyszaat in.

Indien hy na twee dagen nog blyft hoesten, of dat de vochtigheid uit Neus en Ooren blyft loopen, voornamentlyk indien de Hoest zwaar en benaauwt is, zo moet men het Paard in de Hals-ader doen aderlaten, en een pintje bloed, of daar omtrent aftappen; ook moet men de Haver, als hy gevoederd word, met de helft vermeerderen, om de verlorene kragten te herstellen; en al zyt gy op Reize, zo kunt gy dezelve dan gerustelyk vervolgen, mits dat gy niet te sterk reid.

Het is ook zeer goed, dat men diergelyke Paarden des avonds een beslag geeft van gemaale Mout en warm Water, en des morgens de Anysdrank, gelyk wy hier boven gezegt hebben.

Zo de Hoest zeer violent is en den derden dag nog aanhoudt, zo moet gy uw Paard ten tweedemaal doen Aderlaten, en nog een pintje bloed aan den Hals aftrekken, ten einde te beletten dat de Long niet aangestoken word, en geeft hem dan des avonds het navolgende Balletje in:

Neemt gestooten Zoethout een once; zoete Amandel Oly een Lepel vol; Æthiopies Mineral een once; Balzem van Sulpher een halve once; mengt dit met een weinig Honich, en maakt daar Balletjes van, en doedt die het Paard inzwelgen: Houdt hem in een warme hoek van de Stal wel toegedekt staan: Geeft hem ieder
avond

avond zodanig een Balletje in, en die ſchadelyke Hoef en verkoudheid zal van langzamerhand verdwynen en eindelyk geheel geneezen.

Zo uw Paard harde en gezwolle Klieren heeft, zo ſtaat niet toe dat uw Hoef-Smidt die met een heete Schaar afknipt, gelyk veele zo gereedelyk doen, maar men moet die met de gezegde Raape-pap, zien te verzagten en te geneezen: Want wat zoudt gy zeggen, indien gy een gezwolle klier of hardigheid aan de Keel had, en een Chirurgyen die, om zeker te gaan, met branden en ſnyden wilde geneezen, zonder eerſt zagter Remedien in 't werk te ſtellen, zo zoudt gy hem immers weg jagen, en een ander haalen dewyl dit een botterik is; en met de Paarden is het even zo geſteld.

Dewyl de blindheid een der grootſte quaalen is die men bedenken kan, zo zal ik nog iets van de Oogen zeggen, en wat Remedien men daar toe gebruiken kan.

Wanneer een Paard eenige koude gevat heeft, voornamelyk in 't Hoofd, zo vallen daar door zomtyds zinkingen op de Oogen, het geen men uit het traanen der Oogen bemerken kan: dan moet men de hând voor de Neusgaten der Paarden houden, en indien gy gewaar word dat zyn afem heeter is als na gewoonte, zo kan het geen quaad hem aan den Hals een weinig te doen aderlaaten; want hoe nader by de quaal dat men doecht aderlaaten, hoe eerder en beeter het quaad van die plaats weg getrokken word, daar een Hoef-Smidt in het aderlaaten opletten moet.

Het is een byna algemeene en doorgaande Grond-Regel by de Hoef-Smidts, dat men een

Paard aderlaatende, veel bloed te gelyk aftrekt; dog het geen ik volkomen afkeur, om dat men daar door meer dierelyke geesten het Paard doecht verliezen als men in een langen tyd kan herstellen; ten waare men zodanig een Paard zeer sterk voederde, dat nogtans volkomen met de geneezing zoude stryden.

Indien men een Paard aderlaat, zo moet men hem nooit meer dan een, of uiterlyk twee pintjes bloed te gelyk aftappen, ten waare men bevond, dat het bloed, dik, drabbig en zeer geïnflameerd was; en is men verpligt hem veel bloed af te tappen, zo is het beeter dit in vyf of zes tempoos, dan op eens te doen.

Men doecht ook best een zekere maat te houden, om te weten hoe veel bloed men een Paard heeft afgetapt, daarom moet men het bloed in een pot laten loopen, ten einde te kunnen weeten hoe veel bloed men heeft; want indien men het bloed, gelyk gemeenlyk geschiet, maar op de Aarde weg laat loopen, zo is alles maar een giffing daar geen zekere staat op te maaken is; en mogelyk zoude ik niet te verre gaan indien ik zeide, dat de dood, van de helft der Paarden, die in de kracht van hun leeven sterven, aan die violente en onbedagte aderlaatingen, en middelen zyn toe te schryven.

Wat gedagten moet men maaken van Hoef-Smidts, Paarde-Meesters, Koetziers en Stal-Knegts, die, voorgeevende een versterkende en verquikkende drank de Paarden te zullen in geven, daar toe gebruiken een Compositie, bestaande uit het bekende Poeyer *Diapente*, lange
Pe.

Peper, en diergelyke Ingredienten meer, en dat in een tyd dat het bloed in de aderen fermenteed en kookt, wordende door die verhitte middelen hoe langer hoe meerder aangezet en geïnflameert: En is dit geen overtuigend bewys dat zy geen kenniſſe van zaaken hebben.

Zou men niet zeggen, dat het iemand in de Bol ſcheelden dewelke een Man, in een heete en brandende Koorts leggende, warme Brandewyn gaf te drinken, of een mengzel van Peper, onder 't voorgeeven van zyn bloed door die verhittende middelen te zullen verkoelen, en nogtans ziet men die dwaazen handel dagelyks aan de Paarden practizeeren.

Ik zeg dan, dat men de geſteldheid van het bloed der Paarden naauwkeurig moet examinceeren, en de Remedien, die men gebruikt daarna ſchikken, waarom voor een eerſte Lating, een pint bloed af te tappen genoeg is; en bevind men dat het bloed dik, zwart, brandigen geïnflameert is, zo kan men een tweede lating ordonneeren; en indien de overige Remedien na de toestand geſchikt zyn, zo kan men een Paard ſpoedig geneezen, en in voorige kragten herſtellen, dat een bezadigde en verſtandige behandeling is.

Dog laat ons tot de Oog-qualen weder keeren: Na dat gy het Paard een pintje bloed hebt doen aftappen, zo neemt een warm Brood, zo als het uit den Oven komt, ſnyd daar de Korſt af, en legt de kruym in een doek die groot en lang genoeg is, om het Voorhoofd, en de Slapen van het Hoofd ter wederzyden te kunnen
be-

bedekken; dit Kruym van Brood moet zeer warm zyn, dog zonder het Paard te branden.

Als die wel vastgebonden is, zo bewind de geheele Hals met doeken om die ter degen warm te houden, en laat dit zo blyven tot dat gy denkt dat het Kruym van Brood koud geworden is, waar na men dit zelve nog tweemalen herhaald, en inmiddels dit Oogwater bereid:

Neemt een pint gemeen dog goed Putwater, of Rosewater, dat nog beeter is, en doet daar in een Dragma *Tutia* zeer fyn gestooten; een dragma fyn gestooten witte Poeijer-Zuyker, een half Dragma Zuyker van Lood:

Dit alles wel gesmolten en door een doek gedaan zynde, zo doet men des morgens en des avonds, van dit Oogwater, twee droppels met een Pen in ieder Gog van het Paard: dog men moet wel zorg dragen dat dit Oogwater helder en schoon is, want de Poeijer zelve mag nooit in het Oog komen; en des anderen daags gebruikt men al wederom het warme Kruym van Brood, en dit vervolgd men tot de geneezing toe.

Indien men geen Kruym van Brood, dat zo heet uit den Oven komt, krygen kan, zo neemt de Kruym van Wittebrood en weekt dat in heete Melk op 't Vuur staande, en gebruikt dit, uitgedrukt zynde in de plaats van het andere: Pap van Raapen, wel uitgedrukt is mede niet quaad, mits men goede zorg draagt dat 'er geen de minste vettigheid aan is, want alle Oly en vettigheid is zeer quaad en mag niet omtrent de Oogen komen.

Zo 'er Vlezen op de Oogen komen, zo neemt
wit

wit Berg-Zout of wel uitgebrande Vitriool, een Scrupul; en even veel Rots-Aluyn, stoot dit onder een, zeer fyn, en ontbind dit in een half pintje helder Water, en doet een druppel van dit Water, des avonds en des morgens in ieder Oog, en het Vlies zal in een dag of drie geheel verteerd zyn:

Gy moet niet toestaan dat men Poeijer, voornamelyk die men niet kend, in de Oogen blaast, gelyk veele Quakzalvers gewoon zyn te doen; want het Poeijer in de Vaten zitten gaande veroorzaakt gemeenlyk een groote Inflammatie in het Oog.

De Paarden te lubben of de Staart af te kappen, gelyk veele daar voor doen, is geheel nutteloos voor diergelyke quaalen; het zetten van Trekleisters aan de slapen van 't hoofd, en alle diergelyke violente hulpmiddelen, zyn nergens nut toe dan om het Paard zo veel eerder blind te doen worden.

Dewyl myn Beroep en Liefhebbery zulks mede bragt, zo heb ik in den beginne alle die middelen geprobeerd, en de langduurige ondervinding heeft my geleerd, dat alle violente middelen volstrekt schadelyk voor de Oogen zyn; zo dat men nooit tot geen Operatie aan de Oogen der Paarden moet komen, dan in de *Maanziekte* (waar van wy in 't begin van dit Hoofdstuk gesproken hebben) en schoon dit niet zonder gevaar geschieden kan, zo moet men wel te vreden zyn, indien men een van beide de Oogen daar door genezen en behouden kan, zynde het beeter, dat het Paard een Oog behoudt dan dat het geheel blind word:

Ook zyn de meeste Paarden, die deeze Operatie ondergaan hebben, blind aan het eene Oog; dog laat men die Operatie na, of wagt men daar te lang mede, zo word het Paard onfeilbaar geheel blind.

Indien gy het nootzakelyk bevind uwe Paarden te Purgeeren, zo draag zorg dat zy geen koud Water drinken, nog zelfs met koud Water gewassen worden, tot dat de Purgatie wel uitgewerkt heeft, maar hoe meer warm of laauw Water uw Paard drinkt, als het Purgeerd, hoe beeter het is.

Wildt gy uw Paard Purgeeren, zo gebruykt een once Aloë, twee ofte drie Dragmas Jalappe, en tien druppels Oly van Kruydnagelen; maakt daar een Balletje van, en doedt zulks het Paard inzwelgen en warm of laauw Water toedrinken: Het kan zyn dat deeze Purgatie dezelve dag nog zal doorwerken, dog gemeenlyk duurt dit tot des anderen daags; en al duurden dit twee ofte drie dagen zo moet men daar door niet ongerust worden, maar geeven het Paard geduurig warm water te drinken, om de Stoffe zo veel te beeter los te maaken, dog men moet hem warm houden.

Dog indien gy die Purgatie aan een Paard hebt ingegeeven, en dat dezelve na uw gevoelen te sterk doorwerkt, en dat uw Paard daar door te slap word, zo geeft hem een halve once Venetiaansche Theriaquel in, die aanstonds de kracht van de Aloë zal breken, en het Purgeeren zal dan aanstonds neemen een

N A - B E R I C H T .

Zie daar, *Waare Liefhebbers* een gedeelte van de Geheimen en Proefkundige kennisse van deezen Ervaren Man, die hy met zo veel moeiten en kosten eindelyk heeft verkregen :

Niemant neeme qualyk, dat hy genootzaakt is geweest eenige braave Autheurs in deeze of dat geval te wederspreeken, dewyl zyne oprechtheid hem daar toe genoodzaakt heeft; dog andere zaaken die goed op de Proeve bevonden zyn, worden door hem goedgekeurd, en stemmen aldus met de voorige geleerde Mannen over een; dog deeze Auteur leerd u boven dien welke Voorschriften best zyn en hoe zig daar van met veiligheid en nut te bedienen, 't geen in de anderen ontbreekt.

Het staat ieder geleerd Man vry, zyn gevoelen, over de Stoffen dien hy verhandeld te zeggen: Egter veragt, nog volgd hy niemand, maar de langduurige ondervinding is de Algemeene Regel die zyn gevoelen in deezen heeft bepaald: dog daarom staat ieder Leezer vry, te verkiezen wat hy goed vind.

Ook is het een onbetwistbaare waarheid, dat dit Werkje niet alleen veele zaaken beheld, die men nergens anders zal vinden; maar ook, dat het zelve in zig bevat, een klaar en aaneengeschakeld Kort Begrip van het voornaamste dat een *Hoef-Smidt, Paardekoper, Stalmeeester en Liefhebber van Paarden* diendt te weten, om niet bedrogen te worden, en veel nut en vermaak van dit Edele Dier te kunnen trekken.